
La Falange i el Movimiento a Garriguella (1939-1977)

Per ALBERT TESTART i GURI*

* Llicenciat en Filosofia i Lletres.
Doctorand en lletres, especialitat Història.

Actualment disposem d'un important estudi sobre la Falange a la demarcació de Girona realitzat des d'un enfocament provincial, tot analitzant el paper polític, social i ideològic global del partit dins l'aparell de poder franquista i de la societat del moment.⁽¹⁾ En canvi, no s'han publicat anàlisis en profunditat sobre la seva concreció a escala comarcal i molt menys en un sol municipi. Sens dubte la manca de documentació, l'eliminació d'aquesta per ser justos,⁽²⁾ fruit de les circumstàncies històriques de la Transició ho expliquen en part. La manca d'atracció del tema per part d'una certa historiografia majoritària que no li merexia la seva atenció, com afirmà Enric Ucelay da Cal en el proleg d'una obra pionera en el tractament acurat del fenomen falangista a Catalunya,⁽³⁾ seria l'altra raó del poc aprofundiment en la realitat del Partit Únic encara avui en dia.

No obstant això, en aquesta manca de documentació sempre hi ha alguna sortosa excepció. El fons sobre el Movimiento a Garriguella, entrat a l'Arxiu Històric Comarcal de Figueres el 1999,⁽⁴⁾ té una continuïtat cronològica i una conservació temàtica suficient com per poder permetre un estudi intern aproximatiu d'una Delegació del Partit Únic en un poble rural i establir-ne, d'aquesta manera, algunes pautes que podrien ser, fins a cert punt, extrapolables a l'entorn geogràfic sempre i que eliminem les característiques pròpies locals. La Delegació de Garriguella té un interès afegit, ja que se li agregà, el 28 de maig de 1941, la Delegació de Vilamaniscle tot constituint el que s'anomenà Districte II i el 15 de juny de 1942 se li agregà també la de Masarac com a Districte III.⁽⁵⁾

1. CLARA, Josep, *El partit únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Quaderns del Cercle 15, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1999. El mateix autor ha analitzat en profunditat en diversos articles aspectes paral·lels d'aquest llibre, bàsicament dins l'àmbit provincial o de la ciutat de Girona.

2. Només cal recordar els comentaris completament transparents del darrer cap del Movimiento de la província de Barcelona, Salvador Sánchez-Terán, relatius a les ordres ministerials que rebé per a la destrucció dels arxius de Falange, *De Franco a la Generalitat*, Barcelona, Planeta, 1988, pàg. 261.

3. En un altre encertat comentari sobre el tema afirma: "(...) la historiografia catalana, sempre obsessionada per demostrar una unitat patriòtica que mai no ha existit, no podia fer més que considerar els falangistes com a "cipais" de l'Espanya eterna". THOMAS, Joan M., *Falange, guerra civil, franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys de règim franquista*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, pàg. 5-12.

4. Agraïxo a la seva directora, Erika Serna, el seu descobriment.

5. Aquest procés de fusions i les seves causes a escala provincial està reflectit a CLARA, Josep, *El partit únic. La Falange....., Op. cit.*, pàg. 48.

Malauradament, però, no disposem d'estudis sobre Garriguella en relació al cop d'estat del juliol de 1936 i del desenvolupament posterior de la rereguarda un cop esclatà la guerra, circumstàncies que tant afectaren les actituds polítiques individuals i col·lectives durant la postguerra i que ajudarien a copsar la realitat particularitzada de la Falange local.

La documentació municipal d'aquests anys, especialment les actes (incompletes), només ens assenyalen la constitució dels diversos consistoris seguint les pautes establertes pels decrets de la Generalitat. Així, el primer d'agost de 1936 són cessats oficialment del seus càrrecs, Emili Densalat Clos i Felip Escarrà, ambdós elegits per partits no que pertanyien al Front d'Esquerres. Podem comprovar com les successives crisis institucionals i de poder que afectaren la rereguarda catalana es reflecteixen també a Garriguella, però amb les circumstàncies particulars que ni ERC ni el PSUC tindrien unes estructures gaire consolidades. El pes dirigent, per tant, el portaran els sindicats, la CNT (que d'altra banda no aconsegueix establir cap col·lectivització) especialment fins al setembre de 1937 i el Sindicat de Treballadors del Camp (Rabassaires). Com a fet clau a tenir en compte, cal assenyalar la confiscació, en data del 2 d'octubre, de diverses finques agrícoles⁽⁶⁾ i en alguns casos també urbanes⁽⁷⁾ segons actes signades pel president del comitè, Manuel Quintana, i pel seu secretari, Joan Clarà, ambdós militants de la CNT. No tots els afectats per les confiscacions eren veïns del poble, alguns eren grans propietaris que hi tenien terres com ara Pelai Negre. Tot aquest procés serà clau a l'hora d'entendre la fugida a França i posterior enrolament a l'exèrcit franquista d'alguns dels confiscats i de familiars seus.

Una imatge particular al voltant d'aquests fets la podem trobar en els expedients⁽⁸⁾ de responsabilitats polítiques que s'obriren durant la postguerra en els quals podem apreciar com els càrrecs en què els fiscals posaven més èmfasi, a part de les confiscacions de terres, foren els de saqueig de l'església parroquial i de la rectoria amb el consegüent robatori d'objectes religiosos. També el de perseguir i multar gent d'ordre que tenia familiars en zona nacional i, especialment, el de formar part de patrulles de control de la frontera. Amb aquests dos darrers *delictes* comprovem com l'objecte principal de la repressió posterior se centrava en persecucions molt particularitzades fruit del clima de revenja local creat en acabar-se la guerra. En algun cas, fins i tot, s'acusa un encausat d'haver-se fet passar per guia per, després d'haver cobrat, delatar els fugitius als carabiners. D'aquest context

6. Fou el cas de Josep Pastoret, Joan Sala, Joan Daró, Felip Escarrà, Josep Isach, Joaquim Casellas, Micaela Casasola, Hortènsia Badosa, Esteban Solana, Josep M. Nabot, Joan Sagaró, Pelai Negre, Josep Riera, Emili Densalat, Francisco Badosa, Dolors Turrós, Anna Solana, Enriqueta Badosa, Maria Barneda, Joaquim Prats, Teresa Pagès, Teresa Compta, Ramon Torres, Joaquina Parrà, Pere Hortensi, Josep Freixa, Salvador Estrader, Joan Daniel, Maria Daniel, Francisca Bosch, Josep Gironella, Francisco Gironella, Honorat Sabater i N. Gussinyé. ACF, Fons Municipal de Garriguella, Sig. Top. 596.

7. Afectà a Joaquim Gifre, Narcís Llach, Josep Soler i Josep Soler Corominas.

8. Arxiu Històric de Girona (AHG), Fons del Jutjat de Figueres, capsa 319. En aquest fons, hi figuren els processos a Josep Martí Quera, Josep Hortensi Pujol, Martí Costa Oliva, Antoni Geli Clotas, Francesc Bech Pous (president del Sindicat Rabassaire) i Sebastià Pous Plenas.

tenim constància de les morts violentes de diversos capellans⁽⁹⁾ vinculats al poble durant els primers mesos de guerra tant a Figueres com a la Jonquera.

En aquest període bèl·lic, les màximes preocupacions del consistori radicaren en el manteniment dels refugiats al poble i en evitar problemes amb l'alimentació de la població, especialment cap al final de la guerra, fet que implicarà un cert control polític dels proveïments. Així, per exemple, el 22 d'octubre de 1938 es prohibeix als flequers que elaborin pa per a d'altres pobles veïns –no al fet d'anar-hi físicament a fer-ne– com ara Vilamaniscle. S'intentava “evitar aldarulls i possibles disturbis a la població”⁽¹⁰⁾ si es veia com sortien productes del terme municipal. Finalment, però, a instàncies de l'alcalde de Vilamaniscle, es rectifica el 5 de novembre aquesta prohibició però a condició que s'elaborés el pa només amb la farina que facilitava expressament la Delegació de proveïments. En aquest sentit, també s'obliga als ramaders a fer declaració de la seva producció de llet. La situació s'agreuja cap a final d'any quan l'oli escasseja i s'ordena, el 3 de desembre, que es faci funcionar el trull del Sindicat a càrrec de l'Ajuntament “per tal de poder portar un rigorós control tant en la producció com en la distribució”.⁽¹¹⁾ Amb la guerra, doncs, es crea un clima d'intervenció en els processos de producció i de distribució alimentaris tot i generant dos problemes paral·lels: mancances en el consumidor i malestar en el productor. Problemes que expliquen, en part, les actituds polítiques de la immediata postguerra.

Finalment, amb l'entrada de les tropes franquistes a Garriguella el dia 10 de febrer de 1939, es comença a edificar un nou ordre que posa fi, definitivament, a la legitimitat republicana. Un dels primers actes que realitzaren les noves autoritats guanyadores de la guerra fou la designació, per part del “*Sr. Jefe de las fuerzas del G.M.N.*”, d'una gestora municipal. “*Conforme a las instrucciones recibidas de la expresada Autoridad Militar*” es reuneixen per primer cop el dia quinze. Tots els elegits eren considerats addictes i amb solvència: Joaquín Casellas Solà,⁽¹²⁾ com a alcalde, i Luis Colom Tallada, Joaquín Soler Camps, com a primer i segon tinent d'alcalde, i Jaime Batlle Casals i Juan Lluch, com a regidors.⁽¹³⁾

9. A la Jonquera, s'executà Josep Majó Reinal (71 anys) el 21 de setembre del 1936. Al mateix dia, al castell de Figueres, s'executà Enric Puig Vila, indret en què el 17 d'octubre s'executà Martí Costa Bronsoms (39 anys - Vila-robau). El 7 de juliol a la Jonquera –tot i que en d'altres fons s'indica que fou a Viladasens– s'havia executat Lluís Faixat Vilella (64 anys - Cornellà de Terri) SOLÉ i SABATÉ, J.M.; VILLARROYA i FONT, Joan, *La repressió a la reraguarda de Catalunya (1936-1939)*, Volum II, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1990, pàg. 197. Segons consta en un expedient de responsabilitats polítiques, els tres religiosos foren detinguts en intentar passar a França, Arxiu Històric de Girona (AHG), Fons del Jutjat de Figueres, capsa 319. En cap moment, en la documentació trobada, s'acusa ningú del poble de la responsabilitat d'aquestes morts, sinó tot el contrari. En un escrit de Falange de Garriguella al Jutge Militar de Figueres de nou d'agost del 1939 s'indica “*que no hay quien pueda declarar nada*” sobre aquest tema. Arxiu Històric Comarcal de Figueres (ACF), Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

10. Arxiu Històric Comarcal de Figueres (ACF), Fons Municipal de Garriguella, *Actes de l'Ajuntament*, Sig. Top. 29v.

11. ACF, Fons Municipal de Garriguella, *Actes de l'Ajuntament*, Sig. Top. 29v.

12. Farmacèutic i membre de la Lliga en anterioritat al 1936. El 22 d'agost del 1936 se l'havia cessat de les seves activitats professionals públiques vinculades a l'Ajuntament.

13. ACF, Fons Municipal de Garriguella, *Actes de l'Ajuntament*, Sig. Top. 29v. També es nomena Juan Padern Solé com a secretari per la seva col·laboració durant la guerra.

Serà en aquest marc de construcció d'un nou règim polític, que se celebrarà la primera reunió general de Falange, veritable acte constituent del Partit Únic a Garriguella. Concretament tingué lloc l'11 de març de 1939 i fou convocada per Cipriano Viñas Mas i Pedro Güell Riera⁽¹⁴⁾ seguint les ordres i les instruccions rebudes dos dies abans des de la Delegació Comarcal del partit a Figueres de com s'havia de constituir una Delegació Local. De les trenta-dues persones assistents⁽¹⁵⁾ s'afirma que eren “*de derecha y adictas al Glorioso Movimiento Nacional*”.⁽¹⁶⁾ A part dels convocants, la resta no era encara militant, ja que tots ells consten en els registres com a afiliats aquell mateix dia.

El perfil que trobem en aquest primer nucli fundador és divers quant a professions tot i que destaquen àmpliament els agricultors i els qui tenien alguna professió (ferrer, serraller, mecànic, toneler, flequer, lleter, sabater, paleta) o algun comerç sense identificar-ne el seu caràcter. També hi havia un mestre, un farmacèutic, un industrial i dos propietaris agrícoles. La major part tenien una edat compresa entre els 40 i 55 anys, excepte els que havien combatut a la guerra que oscil·laven entre els trenta anys.

En el transcurs d'aquesta primera reunió es proposarà una Junta provisional per tal de ser sotmesa a l'aprovació definitiva de la Jefatura Provincial. S'elegeix Pedro Güell com a delegat, Enrique Pumarola com a secretari,⁽¹⁷⁾ Cipriano Viñas com a cap d'Investigació Social, Luis Colom⁽¹⁸⁾ com a delegat d'Auxili Social, Joaquín Quintana com a delegat de

14. Segons s'afirma, ambós ja estaven adherits a Falange Española Tradicionalista amb carnets expedits a Burgos: el 23 de maig de 1938, el primer, i el 30 de maig del 38, el segon. No obstant això, en els registres del partit a Garriguella consta que es donen d'alta el mateix 11 de març del 1939. El cas de Güell s'havia tractat en una reunió de l'Ajuntament el 8 d'agost de 1938, ja que se li seguia un expedient per desafecció al règim i s'estudià què es feia amb els seus béns. Cal remarcar que durant alguns anys havia pertangut al Sindicat Rabassaire. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

15. Joaquín Casellas Solà, Narciso Parés Feliu, Juan Tarragó Costa, Honorato Sabater Serra, Antonio Espinac Cornabella, Juan Tubert Trias, Pedro Noguera Solà, Ramón Teixidor Torrent, Ramón Guerra Rollan, Joaquín Soler Camps, Juan Caussa Caussa, Joaquín Quintana Homas, Paladio Pagès Sucarrat, Francisco Maset Buxó, Juan Vila Moret, Isidro Illa Negre, Miguel Morató Coll, Juan Rollan Noguera, Jaime Batlle Casals, Eduardo Batlle Sucarrat, Narciso Tarragó Costa, Vicente Juan Mas, Manuel Ferrer Serra, José Tarragó Fortià, Narciso Garriga Ventós, Enrique Pumarola Garriga, Pedro Juan Saló, Pedro Teixidor Torrent, Pedro Mas Camps, Luis Colom Tallada, José Isac Casellas i Adolfo Pomés Densalat. D'aquest darrer hi ha una declaració documental, sense que hi hagi cap prova real, que s'havia afiliat ja a Sant Sebastià quan es passà a l'Espanya Nacional. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Llibre d'actes*, Sig. Top. 1v.

16. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Llibre d'actes*, Sig. Top. 1v.

17. Passà per la depuració com a mestre el 20 de gener del 1940 (data de publicació al BOMEN) i en sortí confirmada en el seu càrrec tot i que perdé els havers deixats de percebre durant el procés. GONZÀLEZ-AGAPITO, Josep; MARQUÈS i SUREDA, Salomó, *La repressió del professorat a Catalunya sota el Franquisme (1939-1943)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1996, pàg. 192. Concepció Jané Rovira, que també era mestra, fou privada en canvi de tornar a exercir definitivament (BOMEN 18 de novembre del 1940) aplicant l'art. 171 de la Llei Moyano d'abandonament de destí. Article aplicat oficialment als mestres que havien marxat a l'exili. pàg. 164.

18. Segons un informe de 1940, havia estat el representant del bloc de dretes a les darreres eleccions.

Propaganda i Narciso Garriga Ventós com a cap de Milícies.⁽¹⁹⁾ Així doncs, els càrrecs dirigents foren controlats inicialment pels dos mateixos convocants i pel mestre del poble. D'aquesta Junta no hi haurà l'aprovació definitiva de Girona fins al 29 d'abril. Com comprovem, l'acció política, fins i tot militar, i l'acció repressiva seran les primeres a ser organitzades. La resta d'estructura del partit es deixa per a més endavant.

Serà al cap de quatre dies quan, en una nova reunió i a través de Pedro Güell, es manifestarà de forma clara la filosofia que inspira la política immediata del falangisme local: "(...) *el objeto de la reunión tiene importancia y al mismo tiempo urge llevarlo a cabo, pues ha llegado la hora de obrar y poner remedio a muchos males que los rojos nos han legado*". Aquests mals que cal corregir tenen a veure directament amb la restitució de la dignitat als espais catòlics tradicionals. S'imposa, doncs, netejar "*de escombros y inmundicias nuestra profanada Iglesia Parroquial (...) y el Santuario de Nuestra Señora del Campo*".⁽²⁰⁾ Per procedir en les tasques de neteja s'ordena organitzar torns per començar ja al dia següent, dia 16 de març. Per aquest fi es vol emprar un seguit de persones que figuren en una llista, "*ya confeccionada expresamente para ello, de todos los que han contribuido directa o indirectamente a su criminal profanación o han sido simpatizantes o acérrimos partidarios de que tales desmanes se llevaran a cabo*". Hi ha, per tant, una clara voluntat d'expiació a través del treball de les suposades culpes hagudes durant els anys de la guerra i una identificació completa dels seus causants.

Un segon aspecte sobre el que es pretén actuar amb rapidesa, de comú acord amb la Direcció Comarcal, "*es la necesidad de armar inmediatamente a los militantes de Falange Española Tradicionalista local y de verificar guardias por el pueblo y alrededores*". Per ser eficaços caldrà recollir el màxim de màsers possibles i, especialment, vigilar de no passar la frontera hispanofrancesa per evitar problemes. El 20 de juliol de 1939, a proposta feta cins dies abans pel cap local de Garriguella, es nomena des de Girona a Francisco Puig Rigau⁽²¹⁾ com a cap provisional local de la Milícia de la segona línia, càrrec del qual presenta la seva renúncia el 3 de gener de 1940, però que ho seguirà sent fins al març, quan es nomena Julián Maset.

19. Sobre aquest càrrec, s'indicarà des de Girona, el 28 d'abril, que hauria de recaure en un falangista-tradicionalista. Ignorem l'aplicació de l'ordre, però en una carta del 5 de maig següent se'l qualifica de catòlic, fet que no succeeix en la resta de membres. En tot cas serà l'únic indicatiu dels equilibris entre famílies ideològiques després de la unificació. Com a curiositat, el 23 de febrer del 1941, la Delegació respon a una sol·licitud de Girona sobre la relació dels veterans de la guerra carlista a Garriguella. S'assenyala només Miguel Ripoll Carbó, mestre paleta de 86 anys, que havia combatut a l'arma de cavalleria a les ordres de Savalls a la zona d'Olot i de Tortellà. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

20. En una reunió posterior es nomenarà Pedro Juan, Isidro Illa i Miguel Morató per formar part de la Comissió que decidirà els treballs que cal dur a terme al Santuari. Finalment, el Dilluns de Pasqua es reprèn el culte al Santuari del Camp amb la participació de tota la Delegació de Falange, moment en què es beneiran dos crucifixs destinats a les Escoles Nacionals, els quals seran portats en processó de desgreuge per les "*maldades y profanaciones*" hagudes.

21. De trenta anys havia passat a la zona nacional el 1937. Narciso Garriga, el seu antecessor, patia una llarga malaltia.

D'aquestes milícies del partit no en coneixem la seva composició completa fins al maig de 1941.⁽²²⁾ Dels dotze membres que la formen, la meitat seran excombatents i militants del partit. La resta, a part d'un que també serà militant, eren adherits, dels quals quatre també havien passat a la zona nacional durant la guerra. El control de les armes, doncs, era dirigit per persones que havien lluitat a la guerra, tenien experiència militar i garantien una confiança política provada.⁽²³⁾ A aquest enquadrament de partit s'intentà, el gener de 1942, incorporar en un règim de suport als nois en edat d'incorporar-se a files. Malgrat l'ordre de la Jefatura Provincial⁽²⁴⁾ no en coneixem els seus resultats efectius pel que fa a Garriguella.

La quantitat de membres d'aquesta milícia del poble no degué sobrepassar mai en gaire la dotzena d'efectius, ja que quan s'intentà formar una Falange (38 homes) no s'aconseguí, en canvi s'aguparen diversos municipis en un sol districte. Concretament, tant Garriguella com Vilamaniscle pertangueren al districte d'Espolla,⁽²⁵⁾ el cap del qual definirà les persones que cal seleccionar per a aquestes milícies com aquells "*de entre los de mayor espíritu, entereza, moralidad y resistencia física y que estén dispuestos en momento dado a prestar servicio de armas*".⁽²⁶⁾

Per completar el tema de la militància armada, cal comentar també l'existència de la Guàrdia de Franco. Aquesta, com a milícia activa del partit únic, fou creada per ser l'avantguarda civil en la defensa del règim i un suport als diferents cossos policíacs i militars en un moment en què en acabar la Segona Guerra Mundial se sentia feble. A Garriguella, tenim constància de la seva estructuració, el primer de desembre de 1944, en dues esquadres dirigides per Jaime Densalat i Ramon Teixidor. En total eren dotze components, vuit dels quals els trobem en les relacions de les

22. Jaime Densalat Batlle (Jefe de Escuadra), Pedro Comta Ayats, José Ysach Casellas, Miguel Compta Grau, Pedro Batllori Vila, Antonio Soler Bertran, José Mas Escarrà, Adolfo Pomés Densalat, Francisco Puig Rigau, Diego Guerra Rollan, Florencio Rollan Sole i Narciso Tarragó Costa. Un any després, ja dividits en dues esquadres, es mantenen set dels milicians anteriors. Han desaparegut els adherits per ser ara ja tots militants. Els nous components seran: Ramón Teixidor Tocabens, Luis Anticó Mas, Enrique Colom Rotllan i Joaquín Isach Viader. Sobre Vilamaniscle sabem que al desembre de 1941 hi havia cinc membres de les milícies.

23. Les ordres del Comandant en Cap Provincial eren clares: "(...) *hará constar los que son Excombatientes y graduación obtenida en el Ejército así como su situación y cargo que en la actualidad desempeñan; y en la misma forma los que sean Excautivos, Experseguidos, Militantes y adheridos*". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

24. "*Con el fin de que proceda a su inmediata puesta en marcha (...) el PROYECTO DE LA INSTRUCCIÓN MILITAR en régimen transitorio, recibidas del Cuartel General de la Milicia. Siguiendo las instrucciones del referido proyecto deberá solicitar del Sr. Alcalde le sea entregada relación nominal de todos los mozos comprendidos entre los 18 años de edad y fecha de su incorporación en filas, sin excluir a los hijos únicos de viuda, de padre sexagenario, significándoles que la futura MILICIA PREMILITAR, será complementada independientemente en su organización a la actual de 1 y 2 línea*". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

25. Segons dades citades per Josep Clara, el 8 de març del 1944 al districte d'Espolla hi havia 18 milicians. *El partit únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Quaderns del Cercle 15, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1999, pàg. 122.

26. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

milícies del partit en anys anteriors, fet que indica una certa relació de continuïtat.

I, finalment, un tercer element, lligat a l'anterior i clau per entendre el tema de la seguretat, fou la reconstitució del sometent.⁽²⁷⁾ A Garriguella, el sometent local estigué compost, inicialment, el 1946, per 23 persones que disposaven de 16 fusells, 6 escopetes.⁽²⁸⁾ Uns anys després, probablement entre 1950-1951, el número havia baixat a 17 persones, de les quals 14 eren militants del partit únic i 5 també eren excombatents. No trobem a faltar cap militant dels protagonistes de la vida interna del partit durant els primers anys de la seva existència, fet que referma la idea que el sometent creà un nou element de cohesió grupal. Com a caporal figura Pablo Vila Duran, regidor des de 1948 i futur alcalde.

A la seguretat armada per consolidar els guanys de la guerra que abasta, com veiem, sota una denominació o altra tota la dècada dels quaranta i a la recuperació, en un primer moment, de material del patrimoni religiós,⁽²⁹⁾ se li suma un tercer element sobre el que cal treballar des del falangisme local: la denúncia, tant dels actes del trienni bèl·lic com dels fets posteriors. En aquesta línia i en una reunió celebrada dues setmanes després de la seva constitució, el 31 de març, s'acordarà sancionar, tot i que no sabem de quina manera, “a toda persona que no se descubra ni salude ante la gloriosa bandera de España y también que todo acto de aversión contra el Caudillo y el Glorioso Movimiento Nacional sea castigado”.⁽³⁰⁾ A part de perseguir actuacions contra la simbologia guanyadora de la guerra, també s'insta a lluitar contra els actes contraris a la propietat.

La defensa de la propietat o, més ben dit, la restauració de la propietat, centrarà, doncs, una de les preocupacions immediates de la nova delegació. El 8 d'abril es decideix que cal urgentment reunir i guardar tots els mobles i altres objectes i eines que tenien a casa seva els que anomenen “*fugitivos rojos*” per

27. Josep Clara defineix el sometent d'aquests anys “com una manera de refermar el poder local, de tenir les forces armades vives, d'agrupar els addictes, per tal de defensar la dictadura del general Franco enfront dels atacs que provenien de fora del país i que podien comptar amb la col·laboració d'elements de l'interior” a “La mobilització del franquisme rural. La reorganització del sometent a la província de Girona”, a *Franquisme i món rural a Catalunya*, PUB, Estudis d'Història Agrària núm. 16, Barcelona, 2003, pàg. 39-64.

28. CLARA, Josep, “La mobilització...” *Op. cit.* pàg. 59.

29. En aquest sentit, el 9 de maig s'inicia l'expedient contra Josep Quera Martí (1916) acusat d'haver participat en el saqueig de béns parroquials i d'haver-los duts personalment a Barcelona en cotxe. La seva pertinença a la CNT i el seu càrrec de secretari de l'agrupació local durant la guerra fou justificada com una forma de poder sobreviure un cop les terres de la família on treballava havien estat confiscades. Malgrat que des de la Delegació Local de Falange, a l'abril de 1940, s'avalava la seva versió dels fets davant del tribunal que el jutja, haurà de passar preventivament sis mesos a la presó fins al Consell de guerra. Arxiu Històric de Girona, *Fons del jutjat número u de primera instància de Figueres*, capsa 303.

30. En aquesta línia, el cap de Falange envia una carta el 2 de juny del 1939 al propietari d'una ferreria del poble indicant: “*Habiendo tenido noticia esta Delegación de que en su taller se produce y sostiene conversaciones, y a veces polémica, de carácter altamente subversivo por elementos antoespañoles que no recatan en manifestar su odio al Glorioso Movimiento Nacional se le conmina para que, bajo su responsabilidad, queden cortadas estas manifestaciones en el momento de producirse, denunciando seguidamente a los promotores, ya que si así no fuera sentiríamos tener que aplicarle alguna sanción*”. Se li recorda “*la obligación que tiene de vigilar y no permitir que el sacrificio de sangre que ha hecho nuestra querida Patria resulte estéril y se vea empozoñada por esos indeseables*”. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

tal de ser retornats en el seu moment als seus legítims propietaris anteriors o ser venuts, si no són reclamats, per destinar-ne l'import aconseguit a Auxilio Social. També s'acorda posar a disposició de les necessitats del poble les cases que estan tancades i que els seus propietaris han fugit. L'esperit d'acció en què es prenen aquestes decisions demostren la filosofia oficial del partit: "(...) *es preciso reparar los daños causados por las horas rojas. El no obrar significaría debilidad culpable, y por lo tanto, seríamos indignos de ser militantes de la FET y de las JONS*".⁽³¹⁾ Tota una filosofia d'orgull i de destí històric de regeneració del país.

Per dur a terme els acords i verificar l'inventari i el trasllat de tots els objectes a un magatzem comú s'organitzen grups formats per dos falangistes i un membre de l'ordre públic. Es decideix que s'accepten els serveis oferts voluntàriament per part d'alguns carabiners⁽³²⁾ els quals, tot i no haver passat encara per l'expedient perceptiu de responsabilitats polítiques, són considerats provisionalment de conducta apropiada.

En aquest sentit, per exemple, el 23 d'agost es produeix un registre a la casa de l'exalcalde Manuel Quintana, el qual havia marxat a França, en presència d'un agent d'Investigació i Vigilància de la Brigada Político-Social de la Jefatura Superior de Policía de Barcelona.⁽³³⁾ No consta que s'hi trobés res.

Aquesta activitat inicial, però, comportà certs conflictes a la Delegació. Els problemes organitzatius interns no tarden a aparèixer. El 18 d'abril es comunica en una reunió de la Junta que Cipriano Viñas "*ha sido desposeído del cargo de Jefe de Investigación local*".⁽³⁴⁾ Serà substituït per Eduardo Batlle, tot i que oficialment no arriba el nomenament per part de la Delegació Provincial fins al 6 de juny. No sabem si els dos fets tenen relació, però en aquesta mateixa reunió el cap de la delegació informa que ha parlat amb el capità de l'exèrcit que tenia jurisdicció en el poble i li ha indicat que cal "*obrar con más energía y decisión*". L'exèrcit, doncs, marca en part els ritmes de les actuacions del partit. Un exèrcit al qual acabaven de servir molts dels fundadors de la Delegació de Falange, però que la seva actuació, dins la realitat local pròpia, no satisfà els anhels dels que disposen del monopoli de les armes en el context postbèl·lic. Tanmateix, res no indica que les actuacions posteriors variïn significativament les orientacions dels dos primers mesos.

31. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Llibre d'actes*, Sig. Top. 1v.

32. Alfonso Martínez Pagán, Hipólito García del Castillo, Pedro Sánchez Fernández, José Jiménez Sánchez, i Manuel Nieto Fernández (avalat per l'alcalde el novembre de 1939).

33. El paper de Falange és clau, ja que hi són presents el delegat local i el cap d'Informació i Investigació, juntament amb l'alcalde i el secretari de l'Ajuntament.

34. No serà fins al 29 de maig que el delegat local s'adreça a Cipriano Viñas comunicant la seva expulsió: "*Por ser Ud. indigno de ser militante de la FET y de las JONS por su tortuosa conducta en contra de la misma*". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3. El gener de 1940, Noguera, cap d'informació, assenyalarà que la seva actuació sempre havia estat exemplar. Viñas reingressarà al partit el primer de maig de 1941 a proposta del mateix delegat, tot i que no consta oficialment al registre del Partit. Mor al maig del 1943.

No obstant això, per tal d'unificar els criteris d'actuació, fixar una normativa bàsica de comportament dels afiliats i marcar una orientació política per al futur immediat, el 3 de juliol del 1939, en el marc d'una reunió general, el cap local imposarà les següents regles:

“Ningún afiliado denunciará por su cuenta en ningún caso, sino que dará conocimiento a la Delegación Local para que ésta la estudie y proceda según convenga.

Todos están obligados a proceder con rectitud, dando ejemplo en todos sus actos a sus conciudadanos. De no proceder así, son indignos de pertenecer a la gloriosa Falange Española Tradicionalista que tanta gloria ha dado a España.

Cada uno debe estar alerta y denunciar a los antipatriotas que en el pueblo pueda haber. Y lo son todos aquellos que hablan mal de la Nueva España, de su glorioso Caudillo y demás Autoridades; que critiquen la gran obra que se lleva a cabo y denuesten con palabras y hechos su condición de rojos, para proceder a su detención y castigo.

Queda terminantemente prohibido dirigir a la Auditoría o a los Juzgados dependientes de la misma, escritos o hacer gestiones que tiendan a vulnerar la estabilidad de los fallos y las resoluciones judiciales.

En todos los actos oficiales asistirán los afiliados con carácter militar y de uniforme, quedando prohibido usar aisladamente ninguna prenda del mismo.

A todos queda prohibido asistir de uniforme a bailes y diversiones de carácter mundano. Al mismo tiempo observarán en todos sus actos una austeridad y respeto digno del uniforme que visten”.⁽³⁵⁾

“A vuestro Jefe, como representante del Caudillo debéis obediencia y respeto. Sus actos serán acatados y sus órdenes fiel y prontamente ejecutadas”.⁽³⁶⁾

Aquestes normes bàsiques, tot i que reinterpretades i transformades pel cap local, no eren específiques del cas de Garriguella. Obeïen a problemes generals del partit, d'una organització que s'acabava de formar amb molts materials humans i ideològics diferents i que calia unificar correctament especialment dins el marc de la imatge i de gestió.⁽³⁷⁾ En el cas concret que ens ocupa, s'havien anat creant moltes seccions en les darreres setmanes sense que quedés gaire clar el paper que havien de jugar cadascuna d'elles. Moltes es formaven seguint instruccions mecàniques de les diferents delegacions provincials sense una adaptació real al poble.

D'aquesta manera, el 12 de juny, tres dies després que fos proposada pel cap local, la delegada Provincial de la Secció Femenina, Dolores Falcó,

35. Cal assenyalar que aquest punt formava part de la Circular núm. 8 de 27 de juny d'obligat “cumplimiento” per totes les delegacions.

36. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Llibre d'actes, Sig. Top. 1v*.

37. El que sí que fou específic fou la multa d'una pesseta per als que no assistissin a les reunions, tot i que no es té constància documental que s'arribessin a imposar.

nomena provisionalment Montserrat Tremosa,⁽³⁸⁾ delegada local a Garriguella, i Maria Dolors Casellas, regidora de l'Organització Juvenil. Una de les primeres instruccions que reberen des de Girona fou la necessitat d'organitzar classes nocturnes tot destacant, entre d'altres instruccions i finalitats, que calia “no olvidar los cantos regionales”⁽³⁹⁾ com una de les tasques pedagògiques a emprendre. No obstant això, no consta que se celebressin ni que la seva actuació en general fos gaire important. Ja a finals de juny, el cap local de Falange havia de justificar-se davant els superiors de Girona que la Secció Femenina encara no estigués organitzada correctament.

Aquesta situació es manté després de dos anys, tot i que hi ha constància documental de la celebració d'algunes *Tardes de Enseñanza*. Així, en l'escrit de gener de 1941, en què la delegada Provincial fa la proposta de la nova delegada local, Rita Saguer,⁽⁴⁰⁾ afirma d'aquesta: “(...) se trata de una camarada con buen espíritu y la considero con fuerza de voluntad suficiente para levantar el ánimo un tanto apagado de esa Sección Femenina”.⁽⁴¹⁾ No estava, per tant, en la línia que s'esperava.

La Secció, tanmateix, sí que organitzà alguns actes i celebracions per tal de mantenir la dinàmica d'enquadrament i d'aculturació política.⁽⁴²⁾ En coneixem referenciat per la seva delegada local la festa de Santa Teresa el 15 d'octubre de 1941, celebrada al Santuari del Camp,⁽⁴³⁾ on es remarca la triple identitat partit (Falange) – pàtria (Espanya) – religió (Catòlica), que constituï una de les idees força del règim i tot l'afany de proselitisme entre la població. La propera festa de l'Epifania també serà aprofitada per part de la Secció per incidir en el món infantil. Però la manca de recursos propis fa que per aquest any 1942 se sol·liciti a l'Ajuntament que augmenti en un 20% les entrades de cinema els dies festius i un 25% les mensualitats del ball per finançar-ne els actes.

38. Passà per la depuració com a mestra el 23 de juny del 1941 (data de publicació al BOMEN) i en sortí confirmada en el seu càrrec tot i que perdé els havers deixats de percebre durant el procés. GONZÁLEZ-AGAPITO, Josep; MARQUÈS i SUREDA, Salomó, *La repressió del professorat a Catalunya sota el Franquisme (1939-1943)*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1996, pàg. 210.

39. En un sentit paral·lel, el delegat de Premsa i Propaganda de Figueres sol·licita “la recopilación de leyendas históricas y folklore”. L'aculturació ideològica falangista es pretenia realitzar a partir dels elements de la cultura popular catalana, però no en un sentit nacional, sinó funcional, com a elements integrants de l'espanyolitat.

40. Portava cinc mesos a l'organització, quan es rebé l'ordre, el 7 de setembre anterior, que les regidores locals d'OJ ho fossin les mestres nacionals.

41. Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

42. Si més no, organitzava els Serveis Socials segons consta en dos certificats fets el 1941 a Paquita M. Forcada i a Maria Anticó Mas.

43. “(...) con Misa de Comunión Solemne a las 8'30 (després) tuvo lugar en la plazoleta del Santuario el paso de cuatro Flechas Azules a la Sección Femenina, en presencia de las Autoridades y Jerarquías Locales, disertando y ensalzando con elocuentes palabras las virtudes de la gran española mística, el Rvdo. Padre Predicador. A continuación fué servido por las camaradas de Servicio Social, un suculento desayuno, obsequio del Partido, cerrando el acto, con palabras de sentido religioso y patriótico el Jefe Local de F.E.T. y de las J.O.N.S., camarada José Noguera Pujol. Por la tarde, en casa de Flechas Azules, la Delegada Local les dió una explicación de los trabajos que realiza la Sección Femenina, en todos conceptos, reinando el más completo entusiasmo y camaradería, finalizando la brillante fiesta con el canto de los Himnos Nacionales”. Escrit adreçat al cap local per Rita Saguer. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

Amb els anys es confirma definitivament la situació poc satisfactòria de la secció. En un escrit del 8 d'abril del 1943, la delegada provincial de la Secció Femenina segueix considerant "*muy deficiente la actuación de la SF*". En resposta, el dia 14 s'envia un informe de l'actuació de la Secció Local que no serà acceptat. Mesos després, el 30 de novembre, Girona insta la creació d'una Escola de Formació per a dones de 14 anys de la qual no en restà cap referència real. De fet, a partir de 1943, només tenim coneixement d'algunes activitats de serveis socials, sobretot als anys seixanta, orientades a l'obtenció del passaport sense cap més implicació política per part de les assistents.⁽⁴⁴⁾

Quant a la militància real de la secció, les dades de què disposem indicarien que fou pràcticament testimonial. Si a l'any 1943 oficialment només hi havia tres adherides (dues més a Vilamaniscle),⁽⁴⁵⁾ a l'any 1962 en seran cinc (amb set absents de la localitat). Pels seus noms, totes elles, a excepció de les mestres, eren familiars de militants i de dirigents masculins del partit. Per tant, la Secció Femenina no aconseguí reeixir en el seu proselitisme més enllà del nucli fundador del Partit Únic. No obstant això, seguint els registres de comptabilitat de 1941, tot indicaria que eren 31 les dones que pagaven la quota corresponent aquell any. Any que serà el de més activitat de la secció després d'uns inicis dificultosos, però que s'apaguen ràpidament.

En aquest sentit d'organitzar plenament les diferents seccions de la Delegació de Garriguella durant el 1939, concretament l'11 de juliol, el delegat provincial juvenil nomena Baudilio Noguera Grau (excombatent de 31 anys) com a nou delegat local de l'Organización Juvenil. Noguera havia estat proposat per la mateixa delegació local el 23 de juny en resposta al fet que encara no estava en funcionament. Però el funcionament real d'aquesta secció tardà en produir-se. El febrer de 1940, el cap local indica que encara "*no ha sido posible constituir la OJ conforme era nuestro deseo ya que es insignificante el número de afiliados*". A més a més, els afiliats es dediquen "*la mayoría de ellos a las labores del campo, lo cual dificulta nuestra labor; así como también la carencia absoluta de fondos y donantes*".⁽⁴⁶⁾ El gener de 1942, des de Girona, es torna a demanar de nomenar un cap, signe tant de l'interès del Partit en aquest segment de població com del seu fracàs real a escala local. Tant és així que la col·lecta del dia 8 de desembre de 1941, dia de la Puríssima, l'hagué de fer Educación y Descanso.⁽⁴⁷⁾ Tanmateix, com a resultat de la pressió, es nomena, el primer de febrer, Enrique Colom Rotllan,

44. Antonieta Jarne, en el seu estudi d'obligada consulta per aprofundir en aquest tema, *La Secció Femenina a Lleida*, Pagès Editors, Lleida, 1991, afirmarà com a conclusió a la seva anàlisi: "Malgrat la xarxa tentacular establerta i les possibilitats de gran incidència, la manipulació ideològica de la dona havia estat un fracàs". Pàg. 253.

45. Aquest any 1943, la delegada local de Garriguella escriu al cap local indicant la manca de pagament de les dues adherides de Vilamaniscle com un mal exemple d'indisciplina que s'ha hagut de dur a la provincial. Tot un símptoma de la fràgil adhesió a la Secció.

46. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

47. Es recaptaren 51,05 pessetes. En la mateixa línia, des de Girona envien a l'estiu de 1941 fulls d'inscripció per a campaments sense que hi hagi cap resposta positiva. Només tindrem constància d'interès en participar en aquest campament el 1973 per part de dos militants.

encara que els resultats segueixen essent nuls. Així, un escrit del 18 de novembre de 1942, Maset segueix informant al cap provincial que “*debido a ciertas circunstancias no se ha podido proceder a la formación del Frente de Juventudes*”.

No serà fins entrats els anys cinquanta i principi dels seixanta quan l'organització juvenil tindrà una certa activitat tot organitzant alguns actes els dies de les festes de la *Liberación*. Per exemple, concursos de poda o partits de futbol. La conducció de l'organització falangista local per part de Juan Gomis,⁽⁴⁸⁾ mestre nacional, amb la seva voluntat de fer renéixer el partit, hi tindrà molt a veure. A la revista *Ímpetu*, publicació del Frente de Juventudes de Figueres, l'alcalde de Garriguella afirmarà “*que merced al interés desplegado por nuestro Delegado acaba de ser dada de alta la Centuria “Onésimo Redondo” y próximamente, el Día de la Liberación será inaugurado el Hogar Rural donde todos los jóvenes, lejos de atmósferas turbias, podrán convivir dentro del más perfecto espíritu de camaradería que a la Organización Juvenil anima*”.⁽⁴⁹⁾ Aquest nou espai propi, que ja es venia reivindicant des de 1951 en reclamar un exmenjador abandonat de l'exèrcit,⁽⁵⁰⁾ acabarà suposant la màxima despesa de lloguer de l'organització. El 1963, de les 1.350 pessetes ingressades (loteries, col·lectes i subvencions de l'Ajuntament), mil anaven a pagar el lloguer.

L'entrada a través del Frente de Juventudes als anys seixanta serà l'única via, tot i que escassa quantitativament, per regenerar el projecte del partit. Serà des de les joventuts que s'aportaran alguns dels regidors de l'Ajuntament al final del règim, però el projecte d'enquadrament, com arreu, no havia reeixit més enllà d'un nucli reduït.

Una altra secció del Partit a analitzar serà l'Auxilio Social. Ja en la mateixa reunió fundacional de Falange, l'11 de març, s'elegeix el seu cap, Luis Colom, indicador de la imperativa necessitat de la seva actuació immediata en el context crític de final de la guerra, però també del seu ús proselitista i legitimitzador. Tant és així que, a l'octubre del mateix 1939, des de la Falange local es contesta a les jerarquies provincials que no s'envia a Girona el percentatge de les quotes dels afiliats (40%) que segons el reglament havien de fer ja que “*hay innumerables familias que están en la*

48. Un informe a Girona del febrer de 1962, signat per Juan Gomis, destaca la importància de l'OJE en la celebració de les festes de la *Liberación*. Són uns anys en què l'Ajuntament havia deixat de celebrar-les i des del partit es volen mantenir els actes i el seu esperit.

49. *Ímpetu*, Figueres, núm. 24, gener 1955, pàg. 7. Efectivament, al següent número de la revista s'informa de la inauguració: “*el mismo día se celebró el III Concurso Provincial de Poda de Vid, organizado por la Sección Agropecuaria del Frente de Juventudes del que resultó vencedor el camarada Joaquín Garriga, perteneciente a la Centuria ‘Onésimo Redondo’ de Garriguella*”. *Ímpetu*, Figueres, núm. 25, febrer 1955, pàg. 5. El cap local, en un escrit a Girona, comenta la diada de la següent manera: “*El Pueblo apareció engalanado con colgaduras y banderas con los colores nacionales y sus habitante se sumaron con entusiasmo a todos y cada uno de los actos (...) No se registró ningún desagradable accidente, y sí por el contrario, mucha animación y bullicio*”. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

50. Recordem que durant els anys quaranta i cinquanta, a Garriguella, hi hagué estacionat un destacament important de l'exèrcit en estar situat el poble en una zona oficialment fronterera i de possible penetració d'opositors armats del règim.

miseria”. Aquest incompliment es repetirà pel que fa als fons recaptats per la pròpia secció. Així, el gener de 1942, el cap local escriurà al delegat provincial de l’Auxilio Social en els següents termes que reflecteixen una realitat de cert refús de la població i de desencontre d’Auxilio Social de Garriguella amb la resta del partit. “(...) *tengo a bien participar que es procedente que por esa Administración, se ordene al Delegado Local de Auxilio Social en esta localidad, que al final de cada mes comuniqué por escrito a esta Jefatura Local relación de todos aquellos que se presentan más reacios al pago de cuotas y que esté en continuo contacto con esa Jefatura y sus Delegados, los cuales le facilitarían todos los medios necesarios, sin que por un sólo mes deje de cumplimentar la relación escrita de los nombres de todos aquellos que sin causa justificada dejen de hacer efectivas las cuotas correspondientes*”.⁽⁵¹⁾

Malauradament, d’aquesta secció no disposem de més informació posterior que una nova carta des de Girona en què es demana un informe detallat sobre les persones que no han subscrit, o ho han fet poc, la fitxa *azul*. Aquest és un signe evident que el seu funcionament financer no era gaire esplendorós i que la seva actuació, definitivament, no era efectiva.⁽⁵²⁾

De fet, cap secció tenia una situació econòmica gaire esplendorosa. No ha quedat constància documental dels balanços de la Delegació Local a excepció d’un mes indeterminat de 1940 en què sabem que hi hagué un dèficit de 31,85 pessetes com a conseqüència que les quotes de militància (53,50 pessetes), no donaven suficient per a les poques despeses computades, 85,35 pessetes. Per aquestes despeses ens podem fer una idea de l’estructura escassa que disposava el Partit Únic que es limitaven pràcticament a lloguer de locals⁽⁵³⁾ i despesa d’oficina.⁽⁵⁴⁾

Un altre dels apartats en què Falange volia incidir en la societat fou en l’enquadrament sindical a través del CNS. Les presses per constituir una Delegació Local no devien ser gaire importants, ja que el juny de 1939 tots els temes sindicals eren duts des de la comarcal de Figueres. El primer cap local de què tenim referència fou Arturo Estrach Colomer, a l’abril de 1941, data en què informa que eren 107 afiliats al poble.⁽⁵⁵⁾ Aquest serà cesat⁽⁵⁶⁾ “*por*

51. ACF, Fons d’Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

52. Un any més tard, el cap local de Falange encara donava ordres de com s’havien de repartir els augments de les racions de pa: 1. *A las familias que esten en paro forzoso, y con escasos medios de vida.* 2. *A las familias, con más de cuatro hijos, cuyo medio de vida es la Agricultura, u otro trabajo manual de parecido índole.* 3. *Los camaradas inscritos en la CNS que tengan más de dos hijos, y cuyo salario sea inferior a DIEZ PESETAS.* 4. *Cuantos por circunstancias especiales requieran el citado aumento de pan*”. ACF, Fons d’Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

53. Un lloguer amb contracte que no devia ser norma del partit, ja que cal que informin a Girona del tema tot indicant que no es tractava d’una requisa.

54. Lloguer local de Jefatura (16,70 pessetes), lloguer local Magatzem (10,45 pessetes), llum (12,50 pessetes), neteja locals (6 pessetes), subscripció *El Pirineo* (3,50 pessetes), despeses d’oficina (15 pessetes) i lliurament del 40% a la Jefatura Provincial (21,20 pessetes).

55. Un any després a Vilamaniscle en decalaren 53.

56. Seguirà militant normalment (pagant les quotes) fins al 1950.

denuncia falsa contra el Alcalde” el 19 de novembre del mateix 1941 per part del cap provincial del Movimiento.⁽⁵⁷⁾ Desconeixem més detalls d'aquesta crisi que, d'altra banda, se soluciona ràpidament. A final de mes és nomenat Julián Maset.

Les activitats que desenvolupa la CNS durant aquests anys se centren en temes agrícoles com corresponia a un municipi eminentment rural tot controlant els circuits administratius de les declaracions⁽⁵⁸⁾ de collites i guies de circulació de productes. Atesa la importància estratègica i política dels productes agraris, en el context de la postguerra, la documentació serà supervisada amb la seva signatura pel cap local de Falange.⁽⁵⁹⁾

Però l'activitat real del CNS s'acabarà, de fet, amb la creació d'un sindicat vertical especialment dissenyat per enquadrar el món del camp, les Hermandades de Labradores y Ganaderos. El desembre de 1942, el delegat comarcal sindical sol·licita propostes per a cap i comptador de l'Hermandad local que probablement arriben aviat, ja que el 16 de gener de 1942 nomena Julián Maset com a cap, ja n'era del CNS, i Ramon Teixidor, com a comptador. Eren uns nomenaments teòrics ja que, malgrat que el fons pròpiament de l'Hermandad⁽⁶⁰⁾ no disposa de gaire documentació, tenim notícia que la seva constitució oficial fou el 16 de març de 1943, un any després.

Una de les funcions més importants que realitzà la delegació de Falange com a expressió de la seva centralitat en l'organització del poder polític de la postguerra fou la tramitació d'avalis imprescindibles per a nombrosos aspectes de la vida quotidiana de la població. Aquesta era una actuació molt lligada al control social i econòmic. Una funció que estava encomanada a la Secció d'Investigació i Informació, una altra secció que ja es defineix en la mateixa data de fundació de la Delegació i que recau en la persona de Cipriano Viñas i que, com ja hem vist, ben aviat serà substituït per Eduardo Batlle Sucarrat en el que suposà la primera crisi de la Falange de Garriguella.

Per la documentació conservada, a risc de no ser completa, entre març de 1939 i febrer de 1940, s'avalaren 56 persones diferents. Principalment els avals es concentren durant els primers mesos de postguerra fins al juliol.⁽⁶¹⁾

57. Carta adreçada al cap local de Garriguella sense especificar més raons. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 2. Molt probablement la denúncia s'havia efectuat a la fi de 1940, ja que el 3 de gener, des de Girona, es demana informació sobre l'alcalde i l'endemà mateix el cap d'informació, José Noguera, n'informa favorablement remarcant que era persona d'ordre, excaptiu i amb problemes econòmics a causa de la persecució que fou objecte durant la guerra. Malauradament, els termes concrets de la denúncia els ignorem.

58. En aquest context s'envien informes favorables en casos de denúncies de la Fiscalia de Taxes de Girona. Alguns veïns, fins i tot algun fundador de Falange, passen alguns dies a la presó de Figueres durant el 1939 i 1940 acusats de disposar de "*géneros de procedencia ilícita o d'ocultación de aceite*". AHC, Fons del Centre Penitenciari de Figueres (1939-1978).

59. Aquest José Noguera, el 28 d'agost de 1941, escriu al comissari de Recursos de la cinquena zona a Saragossa en els següents termes: "*(...) he dado las órdenes para general conocimiento y el más exacto cumplimiento de las mismas en esta localidad*". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 2.

60. AHC, Fons de l'Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos de Garriguella.

61. 11 al març, 7 a l'abril, 7 al maig, 4 al juny, 12 al juliol, 2 a l'agost, 2 al setembre, 3 a l'octubre, 2 al novembre, 2 al desembre, 2 al gener de 1940 i 2 al febrer del mateix any.

Les primeres persones avalades solen ser veïns que en acabar la guerra estaven reclousos en camps de presoners per haver lluitat al bàndol republicà⁽⁶²⁾ i carabiners o algun guàrdia civil que havien passat la guerra a la rereguarda. A tots ells s'indica el caràcter forçat i no volgut de la seva actuació.

Durant aquests anys, des de la Secció d'Informació, s'elaboraran informes polítics sobre veïns del municipi sol·licitats des de les més diverses instàncies de l'administració com ara el Govern Civil, alguns ajuntaments, l'exèrcit o, fins i tot, empreses públiques com ara RENFE o correus.⁽⁶³⁾ Tots aquests informes eren necessaris per conèixer la filiació política i el comportament moral en acord amb el nou règim, abans de ser admesos per algun càrrec o per tramitar algun tipus de document. Un de molt comú i específic d'aquesta zona, ja que s'allargà en el temps, era l'aval necessari per obtenir el salconduit de fronteres, imprescindible per moure's pels pobles veïns especialment si se circulava amb mercaderies. Dels informes que tenim documentats, alguns també són col·lectius, com per exemple per tal de formar part de les Junes d'entitats recreatives.⁽⁶⁴⁾ També en disposem d'un de molt singular expedit a un veí del poble per accelerar tràmits per poder disposar de vint-i-cinc mil pessetes bloquejades al Banc d'Espanya a Sant Sebastià.

Una tipologia molt particular d'aval fou l'intent d'evitar que s'executessin les condemnes a mort com les sentenciades a Joaquim Moret Riera i a Miquel Mas Solà. En aquest cas, l'escrit s'adreça directament al vicepresident del Govern. *“En atención a que durante la revolución y dominio rojo-separatista no se produjo ningún mal irreparable a los vecinos simpatizantes con el Glorioso Movimiento Nacional (...) propones a S.E. el Generalísimo la conmutación de la indicada pena por la inmediata inferior. Gracia que esperan merecer de su reconocida bondad”*. L'aval és signat per l'alcalde, membres de l'Ajuntament i el cap de Falange. Tanmateix acaben essent afusellats.⁽⁶⁵⁾

En aquest sentit veiem com la Delegació funcionava com a veritable enllaç amb els jutjats militars tot enviant cartes i transmetent avisos a molts veïns que s'hi havien de presentar forçosament, ja sigui com a imputats o com a testimonis. També serà qui proposarà, a sol·licitud del secretari Provincial, jutges i fiscals d'aquests tribunals.⁽⁶⁶⁾

62. A l'aval d'Enrique Colom Rotllan, que estava en un camp de treball, s'indica que era un Camisa Vieja afiliat a Figueres abans del juliol de 1936. No obstant això, la seva alta consta feta a Garriguella durant el 1940.

63. S'han localitzat informes entre els mesos de maig i agost de 1939 adreçats a les juntes de depuració de veterinaris, metges, arrendadors de tabacs, telefònica i, fins i tot, a la Diputació de Girona pel tema dels peons caminers. ACF, Fons Municipal de Garriguella, Sig. Top. 563.

64. Veiem com, de les set persones avalades per regir la societat La Victòria, tres eren militants de Falange. Precisament els tres càrrecs dirigents: Julián Maset Berta, Jaime Densalat Batlle i Luis Anticó Mas. Un cas clar, doncs, de la voluntat d'ocupar els espais de la societat civil. D'aquest tipus d'aval en trobem fins al juny de 1963 en les eleccions a la Junta de la Societat recreativa de Vilamaniscle.

65. Miquel Mas Solà (23 anys) i Joaquim Moret Riera (27 anys), ambdós pagesos. SOLÉ i SABATÉ, J.M., *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*. Barcelona, Edicions 62, 1985, pàg. 342-343.

66. El 12 de juny de 1939, tres dies després de la sol·licitud de Girona, proposen a José Sors Ruat com a jutge i Juan Rollán Noguera com a fiscal. J. Francisco Maset Buxó i Paladio Pagés Sucarrat seran proposats com a suplents. En una data tan avançada com l'octubre de 1941 encara s'enviaven noms de fiscals al Jutge de Primera Instància de Figueres. En aquest cas tornaren a proposar Juan Rollan Noguera, Luis Colom Tallada i Pelayo Pagés Sucarrat.

Però els avals no sempre seguien els camins reglamentats. Algun cop el Partit era deixat al marge. Per aquest motiu, el cap local, José Noguera, escriurà als directors de les presons de Figueres i de Girona advertint-los de l'existència d'aquests avals sense la seva autorització pertinent.⁽⁶⁷⁾ Aquesta pràctica, tanmateix, no serà pròpia només dels primers anys de postguerra.⁽⁶⁸⁾ El març de 1952, el secretari local de Garriguella escriurà al cap de Vilamaniscle en termes similars en relació amb els militants del seu districte⁽⁶⁹⁾ amb la intenció de reafirmar la seva autoritat política. No hem d'oblidar que, per un motiu o altre,⁽⁷⁰⁾ la Delegació encara expedia avals i informes el 1959.

A part del tema dels avals i certificats que tenien una orientació de control de la població, hem localitzat un cas particular de col·laboració de la Secció en el qual podríem anomenar "seguretat ideològica de fronteres". L'11 de febrer de 1942, el cap local informa al cap provincial d'una sèrie de fets rebuda per part dels Serveis d'Informació:

"(...) he sido enterado de la existencia en diversos lugares exteriores de la localidad, de folletos de propaganda. (...) Hechas gestiones por personal de esta Jefatura, han dado como resultado el siguiente: Días anteriores, se notó el ruido de motores de aviación, entre las 1,30 y las 2,00 horas de la madrugada. Seguidamente en los días sucesivos, se encontraron numerosos folletos de propaganda, la mayoría en mal estado, debido al viento, y en otros casos por haber caído en sitios húmedos. Se supone, fueron lanzados desde uno de los aviones que evolucionaron en los días anteriores, no siendo probable que fueran trasladados por el viento, desde el interior de Francia y a causa de los que allí hubieran sido tirados, por el hecho que en este caso se hubieran repartido por igual en el interior de la población".⁽⁷¹⁾

El procés d'estructuració del Partit com un element fonamental d'enquadrament dins de l'engranatge del règim era bàsic, no menys que el

67. "Habiendo llegado a mi conocimiento, por confidencias, que individuos ajenos a esta JEFATURA se dedican a la redacción de avales, que luego por coacción inducen a que sean firmados por vecinos de esta localidad, y siendo remitidos estos avales a las prisiones respectivas de los interesados, y tendiendo tales actos a vulnerar la estabilidad de los fallos judiciales, así como la labor de los Juzgados". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

68. Al mateix juny de 1939, des de la Comandància Militar de Figueres, es recorda que Falange no ha de donar salconduits a persones que havien estat en camps de concentració de França, ja que es tracta d'un procés diferent. En aquest sentit, al mes d'agost, l'Ajuntament enviarà una llista dels "procedentes de las filas rojas o de Campos de Concentración (...) que han presentado ante esta Alcaldía la ficha clasificatoria correspondiente". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

69. "(...) se han permitido firmar avales o documentos acreditativos de buena conducta a personas desafectas totalmente al Régimen (...) les apercibirás que en lo sucesivo se abstengan de formar tales escritos sin la debida autorización o visto bueno de esta Jefatura". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

70. El 1953 fins i tot s'elabora un informe davant de la sol·licitud d'instal·lació d'un futbolí en un negoci particular i també en disposem d'un altre per poder entrar a les milícies universitàries, en un altre àmbit. Dins un altre àmbit, a principi dels cinquanta, trobem informes de persones que per un motiu o altre (polític o econòmic) fixaven la seva residència a Garriguella i que interessava tenir-ne la seva fitxa des del lloc d'origen.

71. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

control i la repressió de la població, com hem vist. Però hi ha un altre aspecte també clau: la configuració d'una nova memòria política per honorar el bàndol vencedor de la guerra a través de la simbologia i de les festivitats i commemoracions. La gestió d'aquesta tasca se li encomanà a Falange durant la primera postguerra.⁽⁷²⁾

Ja el 15 de maig, unes setmanes després d'acabar-se oficialment la guerra, Pedro Güell, com a cap de Falange, escriu a l'alcalde recordant-li que cal celebrar les festes de la victòria i s'ofereix a organitzar-les. Segons un informe intern,⁽⁷³⁾ els actes tingueren lloc els dies 14 i 15 de maig i consistiren en una manifestació d'escolars i de falangistes seguits per tots els ciutadans davant la bandera i el retrat de Franco. Anteriorment, el 19 d'abril, s'havia celebrat una festa similar en commemoració del segon aniversari de la unificació en un sol partit dels diferents grups que donaren suport al Alzamiento i que donen lloc al nom oficial de Falange Española Tradicionalista y de las JONS.

Des d'una altra òptica, i aquest cop exterior del mateix poble, a l'octubre de 1939, Bahí, cap de Premsa i Propaganda de Figueres, envia una circular assenyalant la necessitat de celebrar una missa el 29 d'octubre pels "caídos" i que, a més a més, caldria oferir una corona amb la inscripció de "*José Antonio Primo de Rivera, Presente*", tot recordant el fundador del Partit.

Ja a un nivell més proper, el 12 de desembre se celebra una missa de rèquiem en honor dels morts,⁽⁷⁴⁾ per la causa, fills de Garriguella. A la missa, hi canten afiliats i afiliades a Falange, a la seu de la qual s'havia convocat una concentració prèvia per dirigir-se conjuntament a l'església.

Tots aquests actes s'inscriuen en la mateixa filosofia de justificació del present. Però tenen l'inconvenient que són efímers. En una circular de 24 de gener de 1940, s'indica la necessitat d'elevat un *Monumento a los Caídos Por Dios y por España*, imprescindible per fixar físicament el record. Ja sigui per convenciment o per necessitat, immediatament es posen en marxa diversos mecanismes locals de recerca de fons per a la seva construcció.⁽⁷⁵⁾

Per aconseguir fons per a aquest "*monumento a los caídos*" s'arriba a escriure al director de l'elenc teatral emparant-se en un suposat "*reconocido espíritu patriótico*", per tal que dediqui una actuació a benefici enterament

72. En aquest sentit, el maig del 1939 compren un disc de l'Himne de Falange a Figueres.

73. Informe de 4 de juny al cap comarcal de Figueres del Servicio Nacional de Propaganda. Aquest havia escrit setmanes abans que les festes de *Liberación* havien de fer-se en dues jornades: "*el primer día dará lugar a todas las manifestaciones folklóricas, fiestas típicas, aportaciones regionales a la alegría Nacional. El segundo, fiesta religiosa*". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

74. Francesc Xavier Gifre Llena, Joan Teixidor Tocabens i Arcadi Juan Densalat (novembre o 7 de juny del 38). Els quals són considerats com a "*Mártires de España*". Aquest acte sembla ser que fou impulsat des de l'Ajuntament, ja que l'alcalde escriu a Falange amb data de 3 de desembre proposant compartir-ne les despeses al 50%.

75. De la construcció s'encarreguen industrials locals afiliats: "(...) *por el presente se encomiendan los trabajos de tu profesión (ferrer) que forman parte de la realización del Monumento a los Caídos por Dios y por España en esta localidad. Lo que te comunico para tu conocimiento y para que el presente escrito te sirva de credencial para la adquisición de los materiales necesarios*". ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

del monument al local de la Societat la Victoria.⁽⁷⁶⁾ O la mateixa escola, que el juny de 1941 fa una donació de 19 pessetes. Tant és l'interès en aquest monument que quan el capellà⁽⁷⁷⁾ de la parròquia s'adreça al Partit el novembre de 1942, tot sol·licitant diners per causes de caritat, li contesten que no en tenen, ja que ho han gastat tot en el monument.

Els mateixos militants també hauran de fer aportacions, s'organitzarà un sorteig obert a tothom amb un premi que consistí en una màquina de cosir o s'estableix una venda de llençols a un preu de quatre pessetes que hauran de comprar els afiliats. Amb aquest darrer sistema es recapten en total 1.044 pessetes, que equival al 52% del pressupost del monument. També hi haurà imposicions directament en metàl·lic. Per exemple, els afiliats de Vilamaniscle paguen una quota extraordinària d'una pesseta.

El monument, que com afirmarà una circular interna de la Jefatura de Garriguella, té una "*significación sagrada y simbólica*", s'obliga que sigui respectat per tothom, un cop construït l'obelisc, sota "*pena que los responsables de tales anomalías serán rigurosamente castigados y cuando aquellos fueran menores de edad se sancionarán a sus respectivos padres en la forma que crea conveniente el Jefe Provincial del Movimiento*".⁽⁷⁸⁾

En aquest terreny de la simbologia pública, no hem d'oblidar el nou nomenclàtor dels carrers del poble. El 27 de juny el cap provincial de Falange dóna l'ordre "*que todos los rótulos deben estar escritos en castellano. Deben desaparecer los nombre de calles y plazas con que se designó después del 14 de abril del 1931*".⁽⁷⁹⁾ Sense presses, el 13 d'agost s'aprova per part de l'Ajuntament els nous carrers que seran batejats amb noms com Caudillo o General Mola, seguint els exemples que la jerarquia suggeria.⁽⁸⁰⁾

Una data important, i que tindrà el significat de fundació del règim a escala local, serà el *Día de la Liberación*, que correspondrà al 10 de febrer. Aquest dia suposarà la mobilització anual màxima d'esforços de Falange per demostrar la validesa dels principis pels quals es féu la guerra.

No disposem d'informació directa de la tipologia d'actes que se celebraren els primers anys, però sí que sabem que amb la finalització de la II Guerra Mundial i el consegüent procés d'ocultació de la naturalesa feixista

76. Assenyalem que al director de l'elenc se li havia enviat un escrit el 28 de febrer de 1940 per tal d'indicar a la Jefatura Local quins eren els membres (edat, professió, afiliació) del grup i poder-ho enviar a Girona "*para su examen y aprobación, significándoles que de no hacerlo en un plazo breve se considerará que renuncia a los derechos, y esta Jefatura dará de baja al Elenco*".

77. En una altra ocasió que el capellà s'adreça a la Falange local, l'octubre de 1942, serà per recriminar-los que no han donat res per reconstruir el Santuari de la Mare de Déu del Camp.

78. Orden Circular nº 6 de 28 de gener del 1942. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3

79. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3. No només en proclamar-se la República es canviaren alguns noms de carrers. El 18 de desembre de 1936 diversos noms vinculats a Sants com Sant Miquel, Sant Ferran, Santa Eulàlia, Sant Josep, Sant Salvador varen ser transformats en Primer de Maig, Buenaventura Durruti, Francesc Macià, Francesc Ascaso i Salvador Seguí respectivament. També la plaça Nova es transformà en Francesc Ferrer i Guàrdia.

80. Tanmateix, una imatge que curiosament no es tingué gaire cura fou el segell de l'Ajuntament. En data de 2 d'agost encara a la documentació s'indica: *Ayuntamiento Constitucional de Garriguella*.

del règim, aquests actes d'afirmació de la victòria o de commemoracions partidistes⁽⁸¹⁾ canvien lleugerament, almenys de to. Així, des d'instàncies superiors, s'ordena que *“con motivo de la lectura del Decreto nº 255, que tiene lugar todos los años con motivo de la Fiesta de la Unificación, debes suprimir las palabras régimen totalitario y totalitario”*.⁽⁸²⁾

En canvi, sí que tenim constància del programa d'actes del XIII aniversari de l'any 1952. El dia 9 de febrer es procedí al repartiment, al local de Falange, de roba a la gent necessitada. L'endemà es llegí, com era habitual, el *“parte de guerra”* corresponent al dia 10 de febrer de 1939. Hi hagué una missa, sardanes a la plaça, la passada d'una *“película patriótica”* i un ball de fi de festa. Com ja hem comentat, el Frente de Juventudes hi té un paper fonamental en la preparació de les jornades.

Pel que fa a Vilamaniscle, coneixem les activitats de commemoració del IV aniversari de *“la feliz liberación. A las diez y media, Concentración de Falangistas y demás simpatizantes, en el Ayuntamiento para salir con las Autoridades locales a la celebración de la Santa misa. A la salida de la Iglesia se concentrarán en la Plaza para escuchar la lectura del último parte de guerra, recitación de algunas composiciones patrióticas, se entonarán los himnos y se desfilará ante las banderas.”*⁽⁸³⁾

En la línia de mantenir el record dels *“mártires”* de la guerra civil, encara que en aquest cas fos previ al conflicte, el 30 de maig de 1955 es constitueix la Junta Local d'Homenatge a Calvo Sotelo, en la qual hi figuren tots els edils municipals encapçalats per l'alcalde.

Amb aquesta política, conscient de fer present contínuament la guerra civil, no és estrany que els excombatents siguin un altre col·lectiu a mig camí entre la memòria viva de la guerra i una secció més de Falange. No en conservem, però, gaire documentació més enllà de referències al servei de subsidi a l'excombatent que tindrà fins i tot un delegat local⁽⁸⁴⁾ o la facilitat que tenen per llei d'ocupar càrrecs funcionaris. Luis Anticó Mas, secretari de l'Ajuntament durant anys, fou el cap de la Delegació Local des de 1940.

Coneixem, això sí, els divuit excombatents⁽⁸⁵⁾ (bàndol nacional) de Garriguella. La gran majoria d'ells passà la frontera a la tardor de 1937 i la

81. No tot eren festes a escala local. A la concentració del XX aniversari de Falange, que se celebrà a Madrid el 29 d'octubre de 1953, hi anaren quatre persones de la Delegació de Garriguella: Luis Anticó, Enrique Colom, Ramón Tocabens i Pablo Vila.

82. Escrit del 17 d'abril de 1945 del cap local de Figueres i sotsinspector provincial.

83. Se celebrà el 12 de febrer per problemes amb la restauració de l'església parroquial. Carta del Delegat del Districte de Vilamaniscle, Miguel Costa, a la Delegació de Garriguella de 9 de febrer del 1943. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

84. El 26 d'agost de 1940, el cap provincial nomena Miguel Compte com a cap i a Enrique Pumarola com a Secretari.

85. José Noguera Pujol, José Mas Escarrá, Francisco Puig Rigau, Juan Rollán Soler, Eduardo Batlle Sucarrat, Pedro Compte Ayats, Luis Anticó Mas, Joaquín Pomés Densalat, Enrique Batlle Martí, Andrés Guerra Sabater, Pedro Güell Planas, Baudilio Noguera Grau, Joaquín Isach Viader, Antonio Soler Bertrán, Jaime Densalat, Julián Maset Berta, Ramon Teixidor Tocabenes i Cipriano Viñas. Recordem que hi hagueren també tres morts en aquest bàndol.

resta durant la primavera de 1938.⁽⁸⁶⁾ Per tant estigueren, com a mitjana, un any al front. A part de tres que combateren al cos d'automobilisme, dos a artilleria i un a sanitat, la resta pertangué a la infanteria. Només un, José Noguera, arribà a alferes provisional⁽⁸⁷⁾ i un altre a caporal, Francisco Puig. Per la seva ferida, Julián Maset guanyà la *Medalla de Sufrimiento por la Patria*.⁽⁸⁸⁾

Paral·lelament, hem d'assenyalar un altre col·lectiu que tingué importància en les polítiques de la memòria falangista, foren el veïns excaptius. Tanmateix no en coneixem cap activitat particularitzada a part de la relació de noms: Emilio Densalat Clos, Pedro Juan Saló, Ramón Guerra Rollan, José Isach Casellas, Luis Colom Tallada, Enrique Colom Rotllan, Honorat Sabater Serra, Joaquín Batlle Garriga, Pedro Teixidor Torrent, Ramón Compte Carbonell i Francisco Maset Buxó.⁽⁸⁹⁾

Els mitjans escrits també tingueren la seva importància per reafirmar els ideals i per canalitzar i mediatitzar la circulació de les notícies. La política de comunicació de Falange a la comarca passà per la creació del setmanari *Ampurdán*. El 30 de setembre de 1942, el cap comarcal, José Bonaterra, envia a Garriguella els primers números informant-los de la possibilitat de subscriure-s'hi i dels objectius de la publicació tot oferint les seves pàgines per “*publicar cuantas noticias sean de interés para esa Jefatura*” i comentant que serviria també “*para establecer un más estrecho contacto entre la ciudad y comarca*”. Tres anys abans, l'agost de 1939, des de Girona ja s'havia recordat també que calia obtenir un mínim de set subscripcions anuals a la revista *Destino* per 28 pessetes. No ens consta que s'adquirissin, però sí que la Delegació estava subscripta a *Pirineo*, almenys durant tota la seva existència i posteriorment a *Los Sitios* fins entrats els anys quaranta.⁽⁹⁰⁾

Tot i que existí formalment durant anys la Delegació Local de Premsa i Propaganda, aquesta resta inactiva. Sabem que al mateix dia 11 de març de 1939, com ja hem dit, es nomena Joaquín Quintana Homs com a responsable i que el maig de 1942, Andrés Guerra Sabater n'és nomenat el cap. Aquest fou qualificat com una persona que es distingia “*dirigiendo palabras al público para enaltecer a la Patria, al Partido y las Jerarquías*”.⁽⁹¹⁾

86. Hauria estat important conèixer fets concrets de la rereguarda per entendre millor les raons i la cronologia d'aquestes fugides a França.

87. Fet que ho reafirmarà en un segell propi que usa en les seves cartes.

88. Josep Clara cita un article publicat pel *Pirineo* en el qual s'assenyala que a Garriguella hi havia 10 excombatent, “Els excombatents franquistes a les comarques gironines”, a *Revista de Girona*, núm. 152. Girona, 1992, pàg. 34. Una xifra que en tot cas és alta en relació amb la resta de la demarcació i que s'explica, en part, per la facilitat de passar la frontera durant la guerra.

89. ACF, Fons Municipal de Garriguella, Sig. Top. 546.

90. El gener de 1943, el cap local envia una circular als afiliats encoratjant-ne la compra: “*Desde el primero del presente mes, sale cada mañana un periódico órgano y portavoz del Partido, en nuestra provincia: LOS SITIOS DE GERONA. (...) órgano que entre sus más destacadas ventajas, tiene el prestigio y calidad de sus redactores, así como la presentación y extrema información del mismo. Todo camarada que tenga interés en ello, pueden manifestarlo en la secretaría de esta Jefatura. Los Delegados manifestarán el número de ejemplares que necesitan o desean, a fin de poder participarlo a la redacción, a la que asimismo se podrán remitir notas informativas de todos los asuntos que por su importancia sean dignos de ello*”. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

91. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Certificats de Conducta*, Sig. Top. Segons informació interna havia pertangut a la Comunió Tradicionalista al 1935.

Un cop vista la seva configuració, per analitzar el paper real de Falange, no ens podem quedar en la seva organització i estructuració interna. Els seus actes i transcendència anaven més enllà en la seva vocació totalitzadora íntimament lligada a la formació del *Nuevo Estado*.

Hem vist com un dels primers actes polítics al poble, amb l'entrada de l'exèrcit franquista, fou el de nomenar una gestora que dirigís l'Ajuntament. Però un cop establerta la Delegació del Partit Únic, i tot i que alguns membres en són militants, s'intenta promoure un nou equip gestor amb personal probablement més afí per incidir en les polítiques a dur a terme. Fos com fos, el 29 de maig, els dirigents de Falange es reuneixen amb alguns membres de l'Ajuntament (probablement només amb l'alcalde i Joan Lluch). Ho justifiquen als òrgans superiors de Girona com que "*esta Delegación creyendo de necesidad la constitución de una nueva Corporación*" considera que cal elevar una proposta de nou consistori,⁽⁹²⁾ especialment tenint en compte que l'alcalde, Joaquín Casellas, vol deixar el càrrec per edat i cansament i perquè Luis Colom⁽⁹³⁾ té duplicitat de càrrecs en ser delegat local d'Auxili Social i regidor. Finalment, el nou consistori s'oficialitza el 16 de juliol amb tres dels noms proposats: Emilio Densalat Clos, com a alcalde; Adolfo Pomés Densalat, com a regidor; Ramón Guerra Rollan, com a dipositari, i els dos tinentes d'alcalde, Joaquín Isach Viader i Enrique Batlle Martí, que no figuraven a la llista enviada a Girona. Una nova combinació de militants, excaptius, propietaris i comerciants.

Així, en aquests primers anys de postguerra, la presència de Falange en les decisions estratègiques de l'Ajuntament serà una constant. Ja amb el primer consistori, a primers d'abril, es constitueix la Comissió Dipositària de recuperació agrícola on a part de l'alcalde, Joaquín Casellas, i de Paladio Pagés Sucarrat i Adolfo Pomés, com a representants teòrics dels agricultors, també hi figura un representant de Falange, Francisco Maset Buxó. No obstant això, els primers informes sortits d'aquesta comissió, i signats per l'alcalde, aniran amb la conformitat i el vistiplau de José Noguera, cap local de Falange.

Quan el novembre de 1944 es crea la Junta Municipal d'Ensenyament, Julián Maset Berta hi prendrà part específicament com a militant de Falange, tot i que els altres dos membres, Enrique Pumarola (mestre) i Luis Anticó (secretari de l'Ajuntament) també n'eren afiliats destacats.

Vist panoràmicament aquest procés de constitució del partit en la creació del nou règim, podem deduir fàcilment que les motivacions per militar a Falange eren d'ordre molt divers. Si el perfil inicial de les persones

92. Decideixen proposar Ramón Guerra Rollan, Emilio Densalat Clos, Adolfo Pomés Densalat, Joaquín Soler Camps, Jaime Batlle Casals, Baudilio Noguera, Florencio Rollán, Vicente Juan i Pedro Noguera Solà. No obstant això, en la carta de Pedro Güell del primer de juny al governador civil s'elimina de la proposta oficial els darrers quatre noms i se substitueixen per Narciso Tarragó Costa. Però el 6 de juliol, el nou consistori ja està decidit en la seva totalitat, ja que el Govern Civil sol·licita un informe dels seus components.

93. Durant aquests mesos havia assumit també des de l'Ajuntament la responsabilitat dels informes per a les depuracions dels funcionaris.

que entren al partit té a veure, com hem vist, amb la seva ubicació durant el desenvolupament de la guerra i, per tant, hi ha una certa homogeneïtat inicial, posteriorment, els nous militants s'acosten al partit per noves motivacions fruit de les circumstàncies de l'estructura del règim, fet que generarà certs malestars interns. Per exemple, un any després del final de la guerra, el cap local escriurà al cap provincial sol·licitant el criteri a seguir amb les noves incorporacions: *“Para efectos de informar debidamente las solicitudes de ingreso con la debida justicia, tengo el honor de pedirte aclaración en el sentido de si se considera agravante el hecho de que ciertos vecinos de esta localidad, no pertenecieron a FET y de la JONS hasta la fecha en que obligados por circunstancias de trabajo u otra índole, y a veces por motivos egoistas y esperando sacar un provecho, a fines de viajes, del carnet que se les pueda expendir, solicitan sin reparo alguno ingresar en el partido, sin que ningún estímulo patriótico ni ideal alguno sea la causa de su decisión. Por tanto en el caso de que fuera agravante el hecho anteriormente expuesto, te consulto si se puede hacer constar en el informe adjunto de la solicitud”*.⁽⁹⁴⁾

D'una banda, se sospita dels que s'afilien per motius poc clars, però, de l'altra, es reclama que s'afiliïn *“todos aquellos que desempeñan en la actualidad cargos Oficiales o de responsabilidad que se encuentran aún al margen de nuestro partido”*.⁽⁹⁵⁾ I en un acte d'orgull militant, el cap provincial afirmarà *“muy en breve no daré categoría a éstos que con su desidia dejaron de hacerse acreedores a constituir la memoria selecta del Partido”*.⁽⁹⁶⁾ Però afiliat o no, el que preocupa des de Girona és la possibilitat que es creï alguna mena d'organització al marge: (...) *“interesa saber detalles de las personas que han constituido el grupo de no afiliados”*.⁽⁹⁷⁾

Internament, la col·laboració de tots els militants i adherits en els actes del partit tampoc devia de ser gaire fluïda, ja que l'11 de febrer de 1942 el cap local envia un escrit al cap d'Educación y Descanso⁽⁹⁸⁾ indicant que *“en ocasiones diversas en las que es preciso su colaboración y espontánea asistencia a actos de significación patriótica o de tendencia puramente benéfica, se han mostrado reacios en el cumplimiento de sus deberes. (...) se previene la obligación moral que tienen todos aquellos que pertenecen a alguna Organización de las relacionadas con el Partido, de asistir, contribuir y dar un estricto ejemplo”*.⁽⁹⁹⁾

94. Escrit del 25 de juny de 1940. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

95. 4 de juny de 1940. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

96. 22 de juliol 1939. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 2.

97. Escrit del 28 de setembre de 1942. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

98. Una secció de Falange de la qual tenim un parell de referències indirectes de la seva actuació durant els anys 1941 i 1942 i que només coneixem el seu responsable en aquest darrer any, Pedro Güell.

99. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

En línia amb aquesta problemàtica de conflicte intern no ens ha d'estranyar que a l'expulsió de Cipriano Viñas el mateix any 1939 –tot i la seva reentrada posterior– hem d'afegir-hi les de Guillermo Plujá Soler “por *indisciplina*” i la de Juan Lluch Guerra,⁽¹⁰⁰⁾ per “*incumplimiento de sus deberes y desobediencia*” segons una font⁽¹⁰¹⁾ i “*mal comportamiento y murmuración*” segons una altra.⁽¹⁰²⁾ El primer havia entrat a militar el març de 1940 i probablement la seva expulsió es produí l'any següent. El segon fou donat de baixa definitiva el maig de 1942, després de dos anys de militància. Com podem comprovar, cap dels dos formava part del nucli fundador de la delegació.⁽¹⁰³⁾

Un nucli que, segons les dades inicials de militants dels registres de la delegació, és prou elevat. Tenint en compte que s'acordà pagar una pesseta al mes en concepte d'afiliat, segons la comptabilitat de l'any 1939 podem deduir que en un primer moment, al llarg del mes de març, entraren unes 36 persones. Durant la resta de l'any i fins al gener de 1940 ho feren 26 persones més, moment a partir del qual no tenim més constància documental sistemàtica.⁽¹⁰⁴⁾ Tanmateix, en aquest període també hi ha nou baixes, de les quals set significativament eren militants fundadors, fet que accentua la idea que l'assemblea inicial era més una reunió diversa de persones agreujades durant la guerra que no veritables seguidors ideològics de la causa. Diversa documentació d'ús intern ens confirmaria que a mitjan 1940 la xifra d'afiliats seria de 50, 11 militants i 39 adherits.

Aquests registres documentals conservats permeten afirmar que les dades oficials que dona el partit a escala provincial⁽¹⁰⁵⁾ de juliol de 1940 són extremadament baixes pel que fa a Garriguella. Segons Girona, només hi consten tres militants i dos adherits i, encara, el creixement quantitatiu havia de ser en el trimestre anterior, ja que a data de primer d'abril només hi constava un sol militant. Però, com s'encarreguen de precisar en el mateix document, en aquestes dades probablement manca el trasllat de fitxes o falten militants que estan pendents d'algun requisit per poder oficialitzar l'alta.⁽¹⁰⁶⁾ Recordem que encara no ha començat el procés de depuració del partit que a Garriguella no tenim

100. Recordem que havia estat regidor en la primera gestora municipal de 1939.

101. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Llibre de registre dels militants*, Sig. Top. 7v.

102. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

103. Tot i que pel període 1939-1945 Josep Clara no dona dades, aquests casos suposen un percentatge molt elevat d'expulsions en comparació a la resta de delegacions de la província durant tota la vida del partit. *El partit únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Quaderns del Cercle 15, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1999, pàg. 117-120.

104. Disposem d'una carta de sortida del 27 de juny de 1939 en què s'indica que eren 60 afiliats. No quadra exactament amb el registre de quotes d'afiliats que n'assenyala només 57, però confirma l'alt percentatge.

105. Circular núm. 40 datada l'11 d'agost de 1940.

106. De fet, en un escrit intern de maig de 1940 s'indica que l'únic que té carnet és José Noguera i per aquest motiu és l'únic que legalment podia signar avals. Aquesta dada quadraria perfectament amb la circular gironina. Tanmateix, és important constatar que l'organització interna funciona a partir d'un número molt més elevat d'afiliats i que les dades extretes d'aquesta circular cal analitzar-les amb més profunditat.

constància dels seus efectes, però sí que alguna cosa no funcionava en aquest procés entre la Delegació Provincial i la Local: “(...) *te comunico que en lo sucesivo te limitarás a cumplimentar con toda urgencia cuantas órdenes te sean dadas por esta Delegación absteniéndote en absoluto de dejar su cumplimiento por criterios tuyos más o menos acertados. En consecuencia procede con toda urgencia a formar el segundo grupo (...) sobre información de Depuración dándome cuenta de quienes lo constituyen, que bien pueden ser por ejemplo el cura, el juez, médico, comerciante, etc... y enviar un informe sobre los que ya informe el primer grupo*”.⁽¹⁰⁷⁾ Un escrit que mostra parcialment i indirecta el funcionament del procés.

Prenent, doncs, com a vàlides les dades del fons local de Garriguella, basades en la comptabilitat i en registres personals, tindríem que el percentage de població masculina afiliat a Falange el 1940 seria del voltant del 15%.⁽¹⁰⁸⁾ Si apliquem les dades de la Secció femenina comentades anteriorment (tot i que aquestes menys precises), tenim que probablement un 12% de la població militava, si més no cotitzava realment, al Partit Únic. Aquestes dades són molt més elevades que les mitjanes de la demarcació (3%) elaborades amb fons oficials gironins.⁽¹⁰⁹⁾

Tot i que per documentació dispersa es podria calcular aproximadament que al llarg de 1941 podrien haver arribat a la xifra de 76 afiliats, aquest número disminueix al cap d'un any. De fet, restarà majoritàriament el nucli inicial de militants que serà el que compondrà el gros del partit durant les dues dècades següents. Així el 14 setembre de 1942, el cap local declara que hi ha afiliades només 20 persones entre militants masculins (13), adherits masculins (4) i adherides femenines (3).⁽¹¹⁰⁾ Són els adherits, menys compromesos, els que es donen de baixa.⁽¹¹¹⁾ Malgrat que el gener de 1943 la xifra havia augmentat fins a 25, la tendència a l'estancament negatiu continuarà. Segons registres de la comptabilitat, el 1951 paguen la quota vint persones.⁽¹¹²⁾

107. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 2.

108. Per citar una població de densitat similar i de la mateixa comarca, amb dades procedents de la documentació de la Falange de Navata, tenim que hi ha registrades 38 altes al partit durant el 1939 i 1940, fet que significaria aproximadament el 10% de la població masculina. Xifra també allunyada de les mitjanes utilitzades tradicionalment. Arxiu Municipal de Navata, Fons d'Associacions.

109. CLARA, Josep, *El partit únic. Falange.....*, *Op. Cit.*, pàg. 216-217.

110. A Vilamaniscle hi haurà sis adherits, un militant i dues adherides. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

111. Josep Clara assenyalava referint-se a aquest procés de baixa de militància: “Els ingressats a partir de 1942 i fins a 1949 van devallar considerablement, sobretot arran del resultat de la Segona Guerra Mundial, quan el règim va conèixer una etapa d'aïllament i condemna. Llavors no solament hi hagué poca afiliació nova, sinó que molts es donaren de baixa”. *El Partit Únic. La Falange.....*, *Op. Cit.*, pàg. 218.

112. Maset, Anticó, Gomis, Juan, Noguera, Teixidor, Isach, Densalat, Rotllan, Béch i els dos Colom. Al mateix any, a Vilamaniscle, eren sis els militants: Miguel Masó Freixa, Ricardo Masó Baus (en un informe intern s'afirma que milità al Partit Federal i que tragué gent del país durant la guerra fins que es passà el 1938), Pedro Oliveras Vicens, Rafael Torroella Llistosella (en el mateix informe intern se'l defineix com a republicà moderat de procediments dretans i que protegí gent durant la guerra), Miguel Costa Teixidor (el 1936 sembla que milità al Partit Radical) i Juan Luque Garcia. Els dos darrers es donen de baixa abans del 1961. De fet, a excepció de Juan Salabert Rodo, la resta eren els mateixos afiliats que el setembre de 1942. De la delegació de Masarac (el dit Districte III), disposem d'una llista d'adherits el 1948 composta per 15 persones a la qual cal sumar-hi Salvio Blanch Girbau (cap del districte) com a militant. En dos informes interns diferents de 1942 i de 1943 situa la xifra en 14 afiliats.

A tombants de la dècada dels cinquanta i seixanta es produeix un fase d'increment de la militància vinculada, sobretot, a persones nascudes durant la guerra o en la immediata postguerra,⁽¹¹³⁾ amb un sol cas d'un afiliat nascut el 1911. Tots ells majoritàriament sociabilitzats en els principis del règim i vinculats, en la majoria de casos, a l'organització juvenil de Falange i relacionats familiarment amb antics militants fundadors. Set d'aquests nous militants entraran concretament durant el trienni 1958-1960. En canvi, el 1961, entraren pràcticament de forma conjunta els altres vuit. Aquests darrers, tal com es diu en un escrit a Girona, són resultat d'una campanya de proselitisme.

El perfil professional d'aquest grup és lleugerament diferent al de vint anys abans. Tenim quatre afiliats que es declaren estudiants per només tres que afirmen ser agricultors. A més a més, tres són mecànics, dos ferrers, un xofer, un fuster i un carnisser.

Com a resultat d'aquest període, en un registre datat el 1961, el nombre de militants masculins arriba a 28. S'ha produït una transformació radical del perfil de només cinc anys abans tot marcant dos blocs molt diferents. Dotze són militants dels primers anys (quatre més havien canviat de residència i havien abandonat el poble), un de 1951 i la resta han entrat des de 1957. A partir d'aquest moment, no es detecta cap procés nou d'entrada de militants tot i les referències esporàdiques a alguna incorporació individual a principi dels setanta.⁽¹¹⁴⁾

Amb l'arribada de Ramón Teixidor Tocabens,⁽¹¹⁵⁾ com a cap local del Movimiento el 18 de gener de 1951, s'inicia una problemàtica interessant per tal d'observar el funcionament intern del partit. Aquesta crisi culminarà l'any següent amb les expulsions de José Noguera i de Julián Maset com a militants del partit, carnets locals número u i quatre respectivament i que havien desenvolupat diferents càrrecs dirigits des de la fundació. La problemàtica estava originada bàsicament en la lluita entre alguns membres dirigits de la Falange i els dirigits de l'Hermandad Sindical de Labradores y Ganaderos amb el rerefons de les eleccions locals de 1951 i el control de l'Ajuntament.

El nou cap local, amb voluntat de generar una dinàmica nova al partit, impulsar les seves activitats i consegüentment controlar la seva documentació, es troba que l'anterior secretari i cap provisional, Julián Maset, no havia fet el traspàs de poders com considerava correcte. Així, un mes després de la seva presa de possessió, el 15 de febrer, escriu al cap provincial en els següents termes: (...) "*dicho individuo ha demostrado una ineptitud lamentable para el desempeño de dichos cargos, mostrando además de un total desconocimiento de las funciones que tiene encomendadas en los servicios que corresponden a su cargo gran parte de negligencia*".⁽¹¹⁶⁾

113. Quatre havien nascut el 1936, un al 1937, un al 1939, un al 1940, cinc al 1941 i dos al 1942.

114. Els percentatges de militància citats per Josep Clara a pobles de la comarca com Palau-saverdera o Cabanelles durant aquest tombant de dècada és inferior al cas de Garriguella. *El Partit Únic. Falange...*, Op. Cit., pàg. 222.

115. Pertangué abans de la guerra a la Federació de Joves Cristians de Catalunya.

116. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Eleccions*, Sig. Top. 8.

Bàsicament, el problema inicial és la falta de documentació i la poca correspondència de l'inventari amb la realitat, fet que havia estat detectat també per l'inspector provincial en una visita de control anterior. La pèrdua de confiança fa que sol·liciti immediatament el canvi d'una persona que està estratègicament situada en l'estructura orgànica del partit.

El 4 de juliol de 1951, el delegat sindical provincial escriu al cap local del Movimiento a Garriguella tot negant-se a cessar Maset⁽¹¹⁷⁾ del seu càrrec de cap del CNS com li havia tornat a sol·licitar el primer de juny. Després de consultar diversos informes de la Delegació Provincial de Sindicats conclou que *“el citado Camarada ha desempeñado con todo celo el cargo que ocupa en nuestra Organización”*. No obstant això, deixa la porta oberta a considerar el tema si hi ha *“otros motivos de orden político que deberá probar esa Jefatura”* (de Garriguella).

Amb aquesta negativa de l'alt càrrec sindical provincial, el cap local escriurà el primer d'agost directament al cap Provincial de Movimiento tot comentant les seves raons tot fonamentant-ho *“como Jefe político de la población”* i ampliant la petició de cessament a José Noguera,⁽¹¹⁸⁾ cap de la Hermandad. Basa un altre cop la seva sol·licitud en les anomalies registrades en els llibres de comptabilitat i en els inventaris,⁽¹¹⁹⁾ així com en la suposada impopularitat entre els militants i la població. L'argument polític final serà precisament els *“conflictos que puedan crear desempeñando sus actuales cargos en las próximas Elecciones Municipales”*. És a dir, la possibilitat d'exercir en contra de les opinions dels dirigents del partit la capacitat sindical d'elegir els regidors que els corresponien pel seu terç segons el sistema d'elecció municipal del moment.

Finalment, acceptant la sol·licitud amb data de 4 de setembre, el sotscap provincial escriurà al cap local i li indicarà que Maset havia estat cessat oficialment el 31 d'agost. Seguidament s'inicia el procés de substitució. El dia 12 s'envia la preceptiva terna: Enrique Colomer Rotllan (favorit), Pablo Vila Duran i Jaime Densalat Batlle. No obstant això, és retornada l'11 d'octubre sense acceptació tot indicant que primer caldria tancar les *“diferencias y conato de separación del Partido”*.

117. En un informe reservat sobre les diferents autoritats de Garriguella, datat el 26 de juliol, el cap local indica sobre Maset que *“en el desempeño de los Cargos que ha ocupado, ha demostrado negligencia e incapacidad completa, lo que le ha valido la repulsa política de todas las fuerzas vivas de la población. Al hacer entrega de la Jefatura Local, como último Jefe accidental, ha demostrado muy poco espíritu de servicio, indisciplina e insubordinación y poco amor al Partido. Propuse su baja como Delegado Sindical Local”*. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), Eleccions, Sig. Top. 8.

118. En un informe de 26 de juliol sobre tots els responsables del Partit, el cap local ja indica que Noguera *“convendría relevarle del cargo de Jefe de la Hermandad de Labradores”*. Endarrereix la seva crítica anys abans en què *“en el desempeño de su cargo de Jefe Local del Mov. durante varios años no demostró espíritu de camaradería ninguno, actuando siempre según su parecer y criterio y sin estimar en nada la colaboración y consejos de los demás Militantes”*. I ho remata: *“en la actualidad está política y socialmente desacreditado delante de toda la población siendo muy impopular”*. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), Correspondència, Sig. Top. 4.

119. Bàsicament es tracta d'una màquina d'escriure, de desajustos en la comptabilitat del Monumento a los Caídos i del llibre de caixa, el qual no té cap anotació des de 1945 quan realment s'havien cobrat certificats de salconduits.

Diferències que sembla que s'agreugen en iniciar-se el procés electoral municipal com podem veure en un escrit del cap local a Girona del 9 de novembre del 1951, en què informa dels noms dels candidats que, segons rumors, presentarà el Sindicat (Hermandad de Labradores y Ganaderos) per a regidors: els militants José Noguera i Julián Maset i Narciso Tarragó. Aquest darrer pel seu tarannà dretà i per haver-se passat a l'Espanya Nacional és considerat positivament per ser admès com a candidat tot i no figurar com a militant. Dels altres dos, en canvi, reitera les seves opinions desfavorables “*dada la oposición a mi mandato y a las trabas y obstáculos que me ponen por medio del Sindicato, no debería serles concedidas la autorización necesaria para que se presentasen en las próximas elecciones*”.⁽¹²⁰⁾

Dues setmanes més tard, un cop confirmats els candidats oficialment pel Sindicat, reforça els arguments pel seu cessaments en un nou escrit a Girona. Aquest cop invoca directament les normatives del Partit ja que “*no han solicitado la oportuna autorización de esa Jefatura Provincial, tal como se ordenó al comunicarles por escrito el contenido de tu Circular de fecha 9 de octubre pasado*”. Aquest fet “*constituye una falta de grave quebranto a la disciplina del Partido*” que no es pot permetre perquè “*redunda en perjuicio de la disciplina de los demás Camaradas Militantes*”. Directament, ara, en demana l'expulsió.

Mentrestant, l'elecció definitiva del secretari tarda, fet que provocarà que el cap local continuï insistint, ja que el substitut provisional, José Noguera, com hem comprovat, el considera igualment digne d'expulsió. Finalment, serà elegit Pablo Vila Duran el 20 de gener de 1952.

La resolució definitiva arriba amb l'expulsió de Maset i Noguera el 8 de març de 1952 a proposta del cap provincial del Movimiento de Girona per part del secretari general del Movimiento. Oficialment, s'aplicaren els estatuts de Falange i l'ordenança disciplinària i de “*procedimiento por grave quebranto de la disciplina con motivo de las últimas elecciones municipales*”.⁽¹²¹⁾ El cap local ho comunica per escrit als interessats el 21 de març en tenir-ne la notificació.

Malgrat els dos recursos de Noguera contra la decisió, (de Maset no en tenim constància) la sentència queda en ferm després de ser desestimada, primer al juliol i després al novembre del mateix any.

La problemàtica política, però, no queda tancada. Un mes després de les expulsions, el cap local torna a escriure a Girona sol·licitant aclariments sobre el secretari de l'Hermandad. Atès que té alguna “*duda respecto a la actual composición del Cabildo*”, vol saber si el càrrec de vocal és compatible amb el

120. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Afiliacions*, Sig. Top. 8. Existeix també un informe de 26 de novembre de 1951 de la Guàrdia Civil en què, en resposta a una sol·licitud de dos dies abans del Govern Civil, indiquen que tots tres són persones de bona conducta, de dretes i adherides al règim. AHG, Fons del Govern Civil, capsa 2534.

121. Carta de la Jefatura Provincial del 17 de març del 1952. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4. Juntament amb els dos militants de Garriguella, s'expulsà Martín Esteba Colomer d'Anglès i Martín Llach Marull de Torroella de Fluvià. Ambdós relacionats també en indisciplines electorals. Josep Clarà ens assenyala que Maset pogué reingressar el 1957 segons BOM pàg. 9.553, tot i que no en tenim constància pel que fa a la documentació local. *El partit únic. La Falange i el Movimiento a Girona (1935-1977)*, Quaderns del Cercle 15, Girona, Cercle d'Estudis Històrics i Socials, 1999, pàg. 119-120.

de secretari. Malauradament, la poca documentació conservada del fons de l'Hermandad no ens permet fer un seguiment del cas i de la seva conclusió. Tanmateix en tenim alguna noció del plantejament de la nova crisi en un escrit sense data,⁽¹²²⁾ tot i que probablement de la primavera del 1952, del cap local sobre el secretari de l'Hermandad en aquell moment, Juan Tubert Trias.

En aquest informe se l'acusa *“de trato agresivo e insolente, dándose incluso el caso de invitarles (camarades militants) a salir de su despacho en malas formas”*. S'indica que bloqueja les decisions de l'Ajuntament en no posar el segell als documents signats pel president. Descriu les reunions com *“una batalla en la que lo que reluce no son precisamente las buenas palabras”* i, el que li preocupa més al cap local, *“llegando su transcendencia hasta los cafés”*. L'èmfasi de l'acusació rau, doncs, en la publicitat de les discussions amb el consegüent malestar social i el desprestigi polític de les institucions sindicals. Mala imatge que provoca inassistència a les reunions, fet que *“ha dejado más libre (als dirigents) para solazarse haciendo politiquilla contra el Partido y contra el Ayuntamiento, pudiéndose decir que de ser FET y de las JONS sería, mejor dicho, es ya, una pantalla para luchar contra el Partido y la Corporación Municipal”*.⁽¹²³⁾

La solució que semblava arribar amb la dimissió del secretari després d'una reunió en què *“llegaron a ponerse casi todos contra él”*, no acabà de materialitzar-se ja que *“aconsejado como siempre por dos ex-militantes expulsados”*, finalment restà al seu càrrec.

Aquestes lluites internes, tot i que només esbossades, ja que ens manquen alguns elements del procés i només disposem documentalment d'un enfocament parcial, sí que són significatives de la progressiva laminació del poder que tenia el Partit Únic en allunyar-nos del final de la guerra i de la seva dispersió en múltiples centres en crear-se, i sobretot publicitar-se, grups d'interessos divergents que recolzaven en diferents institucions. L'Ajuntament començava a ser un poder clau i suficientment autònom⁽¹²⁴⁾ com per intentar-ne el seu blindatge per part de certs sectors de Falange⁽¹²⁵⁾ i l'Hermandad era el nucli del poder econòmic i font de riquesa majoritària del poble, lligat per tant als interessos tradicionals.

Tenint en compte aquesta preocupació pel control dels ressorts de poder municipal i vista l'experiència de 1951, tres anys més tard, el cap local del

122. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

123. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

124. Curiosament, l'abril de 1940, essent Maset secretari local de Falange acusà l'Ajuntament *“de hacer de un modo individual y prescindiendo totalmente de nosotros la depuración de los individuos comprendidos en las quintas de los años 1936 y 1941”*. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 3.

125. Sense haver pogut establir cap connexió directa amb el cas de les expulsions, tot i que la cronologia és extremadament paral·lela, entre el novembre de 1951 i març de 1952, es discuteix sobre l'autoritat competent per arreglar els camins del municipi. Tot s'inicia amb la protesta d'un propietari a qui li ha afectat negativament la forma d'arreglar un camí que passa per la seva propietat amb la sola autorització de l'Hermandad. Des de l'Ajuntament, finalment, s'assenyala que és ell qui en té les competències i no el Sindicat. ACF, Fons Municipal de Garriguella, *Correspondència*, Sig. Top. 79.

Movimiento, Ramón Teixidor, escriurà al cap provincial indicant que *“hasta el momento presente (31 d’octubre de 1954) no se tiene la más insignificante prueba de que algún grupo pretenda presentar por su cuenta uno o varios candidatos. La apatía política en lo referente a las próximas elecciones para Ediles Municipales, puede decirse que es absoluta”*.⁽¹²⁶⁾

Serà durant aquests anys d’estabilitat general del règim i amb l’Ajuntament presidit també per Ramón Teixidor, sense que es detectin problemes interns, quan s’impulsarà una sèrie de millores al poble que quedaran reflectides en una entrevista a la revista *Ímpetu*: *“Una de las primera mejoras que llevamos a cabo fue la restauración y acondicionamiento del Matadero Municipal. (...) también se ha procedido al alcantarillado de la población”*. Afegeix també com a obra més important: *“Indudablemente la construcción de un Grupo Escolar de nueva planta”*. I com a objectius propers té: *“(...) construir aceras y pavimentar las calles principales. Así como también se necesita un campo de deportes que esperamos será pronto una realidad”*. Per concloure: *“(...) el agua es escasísima y solamente nos abastecemos de los pozos particulares. Es nuestra intención el construir fuentes en diversos puntos estratégicos”*.⁽¹²⁷⁾

Una nova etapa a la Falange de Garriguella s’obre el 2 d’octubre de 1961, quan el cap local del Movimiento passarà a ser Juan Gomis Gibert⁽¹²⁸⁾ (Teixidor serà només alcalde). Moment en què es viu un cert intent de fer més present la ideologia del partit i de potenciar-lo com a organització. En aquest sentit, tot i que ja estava immers anteriorment en l’estructura dirigent, l’endemà mateix escriurà al cap provincial sol·licitant una entrevista per poder-li exposar *“personalmente el estado de desidia y negligencia que he encontrado en esta Delegación Local”*. I pocs dies després tornarà a escriure sol·licitant *“ocuparme personalmente del Servicio de Información contando con la colaboración de los camaradas todos ellos de máxima confianza”*.⁽¹²⁹⁾

En el mateix sentit, en un informe al sotscaip provincial del Movimiento de 20 de febrer de 1962, comenta la poca sintonia amb l’alcalde, especialment pel que fa al seguiment de l’ortodòxia del partit. Així, segons Gomis, l’Ajuntament no pensava organitzar res amb motiu del XXIII aniversari de la *Liberación* amb l’excusa que *“hace años que ya pasó”*.⁽¹³⁰⁾ Aprofita aquesta

126. ACF, Fons d’Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

127. *Ímpetu*, Figueres, núm. 24, gener 1955, pàg. 7.

128. Procedia de la direcció del Frente de Juventudes. Segons consta tenia carnet de Falange expedit a Burgos l’11 de juny de 1939.

129. Cita dos membres del partit acabats d’entrar procedents de les Juventudes. ACF, Fons d’Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

130. En un informe-memòria paral·lel datat el mateix dia afirmarà: *“Debido a que el domingo día 11 de febrero el Ayuntamiento de la localidad no había organizado acto alguno para festejar la Liberación, ni un Oficio, ni mandar poner colgaduras en los balcones, ni tan solo un pregón notificando dicha festividad, esta Jefatura Local y Delegación de Juventudes organizó un Concurso de Poda de vid y un partido de Baloncesto”* (que finalment per un temporal de tramuntana se celebrà el dia 18 amb l’assistència segons l’informe de 250 persones). També *“saliendo de Misa en el hogar Rural hubo reunión de camaradas y se les leyó la alocución del Jefe Provincial y se glosó el significado de dicha festividad”*. L’assistència fou majoritàriament de membres de les Joventuts. ACF, Fons d’Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Correspondència*, Sig. Top. 4.

circumstància per il·lustrar les seves crítiques a la realitat del municipi i responsabilitzar el consistori de la situació “*de calles llenas de basuras, 12 nichos del Cementerio que se caen y se ven los restos enterrados, unas escuelas agrietadas por doquier, mala administración y caciquismo y una Hermandad que en la última reunión Plenaria había entre Cabildo y afiliados 20 personas*”. Davant d’aquesta visió de la realitat considera que cal canviar l’alcalde “(es necesario y urgentísimo)” però sobretot que no “*sea de la camada del Sr. Anticó y del actual Alcalde*”. Per si no li fessin cas, amenaça amb la dimissió.

Les diferències entre la Jefatura Local i l’Hermandad es repeteixen, doncs, un cop més anys després. Per una banda, aquesta és descrita per Gomis com “*lo que hay es caciquismo y una administración pésima en todos los aspectos*”. I amb l’Ajuntament, l’actuació contrària, centrada sobretot amb Luis Anticó, arriba a ser considerada de guerra freda als actes organitzats pel Partit.

El resultat cert de tot aquest procés és el canvi d’alcalde el 1964, any que n’és proclamat Pablo Vila Duran,⁽¹³¹⁾ exdelegat local del Frente de Juventudes, que ho serà fins al 1973. És el moment del canvi generacional definitiu al capdavant de l’Ajuntament, procés ja començat el 1961⁽¹³²⁾ i també, paradoxalment, de l’inici de la fi de l’agrupació local de Falange com a actor polític efectiu i autònom.

Entre les seves primeres accions més significatives com a cap local, en el sentit de mantenir la tradició falangista, podem citar com al mateix any escriu a l’Ajuntament demanant que es netegin les herbes del “*monumento a los caídos*” per poder celebrar correctament la jornada del 20 de novembre juntament amb un Ofici funeral al qual demana que hi assisteixi l’alcalde. Per potenciar l’organització, també el 1961, envia Juan Masardo Busquets i Francisco Bagó Batlle a uns cursos de formació politicocultural que se celebren a Blanes.

El 1966, el càrrec d’alcalde i de cap local del Movimiento tornen a ser en la mateixa persona, Pablo Duran, moment a partir del qual les dues entitats tenen un esdevenidor paral·lel, procés que es pot seguir a les actes de les reunions en què es debat bàsicament sobre obres al poble, temes del vedat o problemàtiques de l’Hermandad. Aquesta sintonia tampoc no es trencarà amb la substitució d’aquest per Benito Majó Xicota el 20 novembre de 1972,⁽¹³³⁾ dia que se celebra encara la tradicional missa i s’ofrena una corona al monument de *los caídos* en honor a la mort de José Antonio de qui en llegeixen públicament el seu testament. Majó serà també alcalde el 31 d’octubre de 1972.⁽¹³⁴⁾

131. Segons documentació interna, el 1936 pertanyia a la CEDA.

132. Any en què entren com a regidors Pedro Batllori Vila, Miguel Gardella Pagès i Pablo Vila Duran. El 1964 entraran Vicente Garcia Gaton, Pedro Cros Puig i Juan Ventós Pairá. Desapareix, per tant, qualsevol regidor que encara formés part de la generació de la guerra.

133. A l’any anterior i a data de 31 de març de 1971, els membres que formaven el Consejo Local del Movimiento eren: Pablo Vila Duran (president), Pedro Compta Ayats, Jorge Juan Buscà, Felipe March Perxés, Pedro Cros Puig, Ramón Teixidor Tocabens, Margarita Estela Bonavia, Miguel Vila Casellas, Juan Ventós (secretari).

134. Durant el seu doble mandat, l’Ajuntament cedirà a Falange uns baixos de la seva propietat com a local.

Entre d'altres temes d'ordre més polític, podem destacar d'aquests darrers anys del Movimiento a Garriguella com, en un informe intern datat el 1973, es proclamen partidaris de la formulació d'associacions polítiques sempre que hi hagi la “*garantía absoluta en lo que se refiere a la paz y orden interior*”, també que “*se respeten siempre las Leyes Fundamentales y especialmente que tales asociaciones disfruten de una total libertad de expresión y programa, pero con total eliminación de posiciones extremistas y demagógicas.*”⁽¹³⁵⁾ Aquesta por inconcreta als desordres públics és una constant en les deliberacions del Consejo Local del Movimiento en aquests darrers anys. Por que s'accentua el juny de 1975 lligant-ho a una possible crisi vinícola d'aquell any que afectà el poble.

Vista l'anàlisi del Partit Únic a Garriguella, podem concloure com la formació de Falange va ser el resultat directe dels efectes locals de la guerra civil i de les característiques de la configuració política i institucional del règim resultant. En un primer moment, observem clarament com els seus membres fundadors reuneixen uns trets característics comuns: propietaris expropiats el 1936, perseguits pels seus ideals a la rereguarda republicana fins arribar al captiveri, antics dirigents de partits de dreta, fugitius a França i posteriorment enrolats a l'exèrcit franquista o simplement familiars de tots aquests. La guerra, per tant, dóna la carta d'origen i de cohesió a un conglomerat de persones que deuen a l'exèrcit vencedor la recuperació de les bases de les seves formes de vida anteriors tant materials com espirituals: hem vist com alguns havien pertangut a grups catòlics diversos o directament a partits que no formaven el Front d'Esquerres

Així mateix, la guerra com a mite fundador de valors serà una constant, ideal que trobarem durant tot el règim fins a la seva extinció i, a la pràctica, l'únic element en comú per a la gran part de la militància del Partit Únic a excepció dels pocs elements més ideologitzats. Precisament l'allunyament temporal i també generacional del final de la guerra farà que l'agrupació estudiada vagi perdent el seu pes real en la configuració de les polítiques públiques i socials al poble. Si en un primer moment, durant la dècada dels quaranta i especialment fins al 1946, els elements pertanyents a Falange orientaven i condicionaven les estructures de lleure, agrícoles i del mateix Ajuntament, un cop assentat el règim, en resituar-se en la nova estructura de les relacions internacionals i eliminat el perill dels maquis, adquirí un paper més simbòlic que real, tot i conservant, via Govern Civil, la capacitat de mantenir i canviar alcaldes, però no tant la seva política quotidiana.

La vocació totalitzadora de Falange fracassà completament, ja que la institucionalització del règim i l'autonomització de la resta d'aparells de l'Estat la deixa com una peça més de l'engranatge. Tot i que a vegades fou una peça decisiva segons la capacitat de pressió que tingué en les instàncies últimes de poder. Les picabaralles dels anys cinquanta, les expulsions i les crítiques creuades per actuacions d'alguns dels seus militants, les hem

135. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Extracte d'actes*, Sig. Top. 2.

d'entendre més com a resultat de dinàmiques locals i personals de control social i simbòlic que de disputes de caire polític i, molt menys, ideològic. Tanmateix, les seves resolucions demostren la importància de les connexions amb les estructures provincials que cerquen en tot moment els equilibris necessaris per mantenir l'ordre i l'estabilitat del sistema, el qual en els àmbits rurals estava completament identificat amb l'Ajuntament com a punt de poder. El que sí que caracteritza de forma particular la Falange de Garriguella és l'elevat número d'expulsions.

El cas de Garriguella també exemplifica la importància del rol dels mestres nacionals com a element de transmissió de la ideologia del règim, no només a les escoles, sinó també pel que fa al manteniment de les estructures del partit. I més en un àmbit rural, on té un pes social més enllà en participar i impulsar els diversos elements de sociabilització.

Malgrat que a final dels cinquanta entra a militar una nova generació inicialment activa, la mateixa estructura i dinàmica del règim evoluciona, el partit comença a entrar en una fase de simple element d'acompanyament i, en algun cas, de planter de futurs dirigents. La identificació entre el càrrec de cap local del Movimiento i d'alcalde hi té molt a veure.

Definitivament, entrats els anys setanta, la realitat de Falange serà merament un entramat artificial sobreposat a les estructures de l'Estat (Ajuntament en aquest cas) amb una gran dificultat de penetració en la realitat d'una societat que havia canviat des de la guerra civil. La consciència interna d'aquesta problemàtica es fa evident en el raonament que acompanya una proposta de nomenament de cap local de les Juventudes per part del cap local de Falange el 1974: *"(...) es apto para intentar reactivar la Delegación Local para la que se le propone, tan difícil en esta población a causa de las circunstancias adversas con que tendrá que afrontar"*.⁽¹³⁶⁾

136. ACF, Fons d'Associacions, Delegació Local del Movimiento de Garriguella (1939-1975), *Elecciones*, Sig. Top. 8.